

Methodieken en werkvormen

Module 10: Gewenst gedrag - “Signalieren van kindermishandeling en huiselijk geweld (trainersmap)”

Maker: Scouting Overijssel
Functie: Trainer Scouting Overijssel
Datum van productie: 22 januari 2015

Module 10 Gewenst gedrag
Leeftijd: Alle leeftijden
Duur: 3 uur
Groepsgrootte: Maximaal 25 personen
Locatie: Binnen

Korte inhoud:

Na afloop van de training:

- zijn vrijwilligers getraind in het vroegtijdig onderkennen van verontrustende signalen bij jeugdleden;
- weten vrijwilligers hoe ze moeten handelen volgens het *Stappenplan omgaan met verontrustende signalen*;
- zijn vrijwilligers zich bewust van de grens van hun verantwoordelijkheid als het gaat om verontrustende signalen.

Dit is geen officieel document van Scouting Nederland, maar is door Scouting Nederland geselecteerd omdat het een goed voorbeeld is van hoe je zelf met dit onderwerp aan de slag kunt gaan. Hierdoor kan het zijn dat sommige onderdelen van dit document niet geheel overeenkomen met wat Scouting Nederland normaal communiceert.

VERONTRUSTENDE SIGNALLEN BIJ KINDEREN, WAT KUN JE DOEN?

Trainersmap

Signaleren van kindermishandeling en huislijk geweld

Maker: Scouting Nederland en Scouting Overijssel

Functie: Trainer

Datum van productie: april 2015

Module: vervolg

Leeftijd: 17+

Duur: 120-150 minuten

Groepsgrootte: max. 20 personen

Locatie: binnen

Korte inhoud: Middels deze training krijgen kaderleden handvaten mee hoe om te gaan met signaleren van kindermishandeling en huislijk geweld!

De training bestaat uit diverse werkvormen, filmpjes, een stappenplan en een signalenkaart.

VERONTRUSTENDE SIGNALLEN BIJ KINDEREN, WAT KUN JE DOEN?

*Trainersmap
Signaleren van kindermishandeling en huislijk geweld*

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Achtergrond van de training	4
Doel en programma	5
1 Welkom en kennismaken	6
1.1 Kennismaken	6
1.2 Ervaringen en verwachtingen	6
2 Signaleren	7
2.1 Praktijk van het signaleren	7
2.2 Eén signaal is nog geen signaal	9
2.3 Ontwikkelingsfase en gedragingen	10
2.4 Signalenkaart Scouting	11
3 Dvd / video Kindermishandeling	12
4 Wat is kindermishandeling?	13
4.1 Theorie Problematische opvoedingssituaties en kindermishandeling	13
4.2 Verschillende vormen van kindermishandeling en huislijk geweld	15
4.3 Cijfers en feiten	16
4.4 Balansmodel Hoe kunnen problemen ontstaan in gezinssituaties	17
5 Geheime doos	20
6 Stappenplan en handleiding	21
7 Grens tussen vrijwilliger en hulpverlener	22
8 Evaluatie/vragen	23
Colofon	24
Bijlage 1 Achtergrondinformatie objectief en subjectief signaleren	25
Bijlage 2 Foto's	27
Bijlage 3 Verhaaltje luisteren: Jan en Maaïke	28
Bijlage 4 Formulier Factoren die je waarneming kleuren	29
Bijlage 5 Achtergrondinformatie Leeftijdskenmerken	30
Bijlage 6 Achtergrondinformatie Theorie kindermishandeling	36
Bijlage 7 Actieplan pedagogische verantwoordelijkheid	41
Bijlage 8 Evaluatieformulier Verontrustende Signalen bij Kinderen	42
Bijlage 9 Adressen	43
Bijlage 10 Gespreksvoering met kinderen	44
Bijlage 11 PowerPoint presentatie	48
Bijlage 12 Stappenplan	62
Bijlage 13 Signalenkaart	63

Achtergrond van de training

Deze trainersmap bevat achtergrondinformatie bij de training *verontrustende signalen bij kinderen*. De training is een bewerking van eerdere workshop welke ontwikkeld is door Scouting Overijssel in samenwerking met onder andere YMCA Noord-Oost en Kadera, Veilig Thuis. Als bijlage bij de trainersmap is o.a. de signalenkaart en de handleiding *Omgaan met signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling* gevoegd. Het project kon worden uitgevoerd dankzij een bijdrage van Stichting Kinderpostzegels Nederland.

Er kunnen nog zoveel organisatorische structuren voor kinderen worden ingericht, er kunnen evenzoveel voorzieningen worden gecreëerd, maar die initiatieven hebben weinig kans van slagen als de mensen die met kinderen werken, zich niet bewust zijn van hun rol als medeopvoeder.

Veel problemen in het leven van mensen hebben hun wortels in de jeugd. Het tijdig signaleren van het ontstaan van deze problemen en het bieden van de benodigde ondersteuning, hulp of zorg aan de kinderen, jongeren en hun ouders kan vaak voorkómen dat er onnodig menselijk leed en vermijdbare maatschappelijke kosten ontstaan. Het is daarom van groot belang dat mensen, zowel professionals als vrijwilligers, die werken met kinderen, vroegtijdig opvallende gedragsveranderingen bij kinderen kunnen signaleren. Het is ook belangrijk dat zij dan weten wat zij kunnen doen binnen hun eigen organisatie. Indien men alert is op signalen van problemen en weet hoe hierbij te handelen, kan door vroegtijdige interventies voorkomen worden dat kinderen onnodig 'diep' in de zorgvoorzieningen belanden.

Deze map is bestemd voor vrijwilligers van Scouting Nederland. Om het geheel leesbaar te houden, wordt voor leiding en andere kaderleden de verzamelnaam vrijwilliger gebruikt. Daar waar hij staat, wordt ook zij bedoelt. Het woord kaderleden betekent: alle leiding en bestuursleden.

Doel en programma

Doel

Na afloop van de training zijn vrijwilligers:

- getraind in het vroegtijdig onderkennen van verontrustende signalen bij jeugdleden;
- weten zij te handelen volgens het Stappenplan 'omgaan met verontrustende signalen';
- zijn zij zich bewust van de grens van hun verantwoordelijkheid als het gaat om verontrustende signalen.

Programma

1. Welkom en kennismaken (15 min)
 - o 1.1 Kennismaken
 - o 1.2 Ervaringen/verwachtingen
2. Signaleren (45 min)
 - o 2.1 Praktijk van het signaleren
 - o 2.2 Eén signaal is nog geen signaal – verschil feit/interpretatie
 - o 2.3 ontwikkelingsfase en gedragingen
3. DVD/video kindermishandeling (20 min)
 - o Filmpjes Marietje Kessels project DVD 3 + 4
 - o Reacties + ervaringen delen
4. Wat is kindermishandeling (30 min)
 - o 4.1 Theorie Problematische opvoedingssituaties en kindermishandeling
 - o 4.2 Theorie kindermishandeling en huislijk geweld en vormen ervan
 - o 4.3 Cijfers en feiten
 - o 4.4 Balansmodel: draagkracht en draaglast
5. Geheime doos (5 min)
6. Stappenplan en handleiding (15 min)
7. Grens tussen vrijwilliger en hulpverlener (10 min)
8. Evaluatie en korte omschrijving inhoud deel voor begeleiders en verantwoordelijken (10 min)

Totaal: 150 minuten + een pauze van 15 minuten (2 uur en 45 min)

Tip: rooster 3 uur in voor de training.

Standaard materiaal: Beamer, Laptop, Scherm, pennen, papier, deelnemersmap, fotospel en DVD.

1 Welkom en kennismaken

Tijdsduur: 15 minuten

Doel

- Deelnemers maken kennis met elkaar
- Deelnemers krijgen informatie over de inhoud van de training

Werkvorm

Heet alle deelnemers welkom en geef informatie over de inhoud van de training.

Is iedereen goed geïnformeerd?

Doel van de training: de kaderleden worden door middel van een cursus van een dagdeel getraind in het vroegtijdig onderkennen van verontrustende signalen bij jeugdleden en weten te handelen volgens het Stappenplan 'verontrustende signalen'. Zij kennen de grens van hun eigen verantwoordelijkheid binnen de organisatie.

1.1 Kennismaken

- Dit kan globaal – wie ben je – als je een groep hebt die elkaar kent
- Opwarmer kun je de groep vragen om als speltak bij elkaar te gaan staan en de bevers stellen de welpen voor, de welpen de scouts, etc. Laat de namen van de leiding, het aantal kinderen en 1 sterk punt noemen van het team.
- Wil je uitgebreider kennismaken dan kun je gebruik maken van het bijgevoegde fotospel en vragen of de deelnemers een foto willen kiezen waarbij ze denken aan kinderen in het algemeen of jeugdleden met verontrustende signalen.

1.2 Ervaringen en verwachtingen

Maak een kort rondje welke ervaringen men heeft met het onderwerp en wat men verwacht van de training.

Bij de verwachting kan je meteen verduidelijken als een verwachting niet past bij de training of anderszins.

Materiaal

- PowerPoint presentatie met doelstelling training
- Fotospel

2 Signaleren

2.1 Praktijk van het signaleren

Tijdsduur: 15 min

Doel

- Deelnemers leren hoe waarneming verloopt en leren concreet benoemen wat zij zien.
- Deelnemers leren dat het goed is om bij elkaar na te vragen of hun eigen waarneming klopt.

Er zijn 3 werkvormen: visueel signaleren, auditief signaleren en factoren die je waarneming kleuren

Bekijk zelf hoeveel tijd je hebt, maar doe bij voorkeur alle 3. Vertel de deelnemers dat zij een werkvorm gaan doen waarin ze ervaren hoe moeilijk het is om objectief te zijn. Vertel dat iedereen op een ander manier, vanuit haar of zijn eigen referentiekader, een situatie interpreteert.

Lees bijlage 1: uitleg over objectief en subjectief signaleren

2.1.1 Werkvorm Visueel signaleren

oefening 1

Laat de deelnemers een aantal van de foto's zien (bijlage 2) via de PowerPoint en vraag hen wat ze zien, wat ze erbij denken, voelen, interpreteren. Wat gebeurt er op de foto? Vraag of ze nog niet willen reageren, eerst kijken. Vraag dan de deelnemers te vertellen wat ieder op deze foto ziet. Je kunt meer dan één foto laten zien. Het gaat om concreet benoemen en niet om eigen denken, voelen of interpretatie. Dus 'gefronst voorhoofd' en niet 'boos kijken' (dat is interpretatie).

Waarschijnlijk zijn er verschillen in waarneming en interpretatie. Bespreek dit. Vertel iets over het referentiekader van waaruit je kijkt. Dit kader wordt bepaald door allerlei aspecten: opvoeding, religie, scholing, economische omstandigheden, ervaringen etc. Bevestig dat iedereen een unieke kijk op de wereld heeft en dat het daarom belangrijk is te controleren of je waarneming klopt. Er is een groot verschil tussen wat je denkt en wat je voelt. Bespreek dat de deelnemers hun collega vrijwilligers nodig hebben en hen kunnen vragen of ze iets goed gezien hebben.

Uitleg foto's en mogelijk verklaring voor de werkelijkheid, dit is dus een interpretatie

1. Een man houdt de hand van een klein meisje vast, ze lopen op het strand; vader en dochter tijdens vakantie of man misbruikt klein meisje of...
2. Man en meisje zitten naast elkaar. Man heeft tulband op, er liggen oosterse kledjes; meisje ontmoet dadelijk haar toekomstige echtgenoot. Ze wordt op jonge leeftijd uitgehuwelijkt in Afghanistan of ze krijgen zo visite of....
3. Een jong kind staat naast een auto waarvan de deur open is, hij heeft een rugzak om; deze jongen gaat vandaag voor het eerst naar school en wordt met de auto weggebracht of hij wordt meegenomen in een onbekende auto of...
4. Meisjes staat tegen muur, hoofd omlaag, achter haar staan 3 kinderen die lachen en wijzen in de richting van het meisje; Dit meisje wordt gepest door de 3 kinderen en ze lachen haar uit of het is een opname voor een clipje of....
5. Plaatje van Scouting: jongen rent met stok in de hand, leiding veegt voorhoofd af met zakdoek, man en vrouw staan erbij en hebben wenkbrauwen opgetrokken. Drukke jongen en ouders weten niet dat anderen dit als probleem zien of ...
6. Leider met verschillende petten en 3 andere scouts lachen; de leider wordt uitgelachen of....
7. Meisje in scoutfit met blote buik; kan voorkomen bij Scouts en/ of Explorers of dit meisje lokt bewust gedrag uit van jongens of....

oefening 2

Je vraagt een deelnemer om model te staan. Deze deelnemer krijgt van jou de opdracht om een bepaalde houding aan te nemen. Dit kan je op een briefje zetten en laten lezen door de deelnemer. De deelnemer neemt de houding aan, een soort dia. Stil staan en de groep observeert. Wat signaleert men. Laat een aantal deelnemers benoemen wat ze signaleren. Laat ze eerst benoemen, daarna corrigeer je: objectief en subjectief (gefronste wenkbrauwen is objectief, kijkt boos is subjectief)
Houding 1: frons je wenkbrauwen, houd je hoofd schuin omlaag, kijk onder je wenkbrauwen door. Je armen gekruist over elkaar, je schouders opgetrokken. Je staat in een wat wijde houding met je benen, 1 been iets verder naar voren dan de ander. (subjectief: je bent boos, hebt de balen)
Houding 2: Je kin is tegen de borst, je kijkt naar beneden. Je armen zijn strak langs je lichaam, je handen in je mouwen. Je schouders zijn naar voren, naar elkaar toe (alsof je je klein wilt maken). Je voeten staan dicht tegen elkaar, je benen ook. (subjectief: je bent bang, verlegen, onzichtbaar zijn)
Indien tijd over, verzin je zelf nog een houding erbij.

2.1.2 Werkvorm Auditief signaleren

Verhaaltje van Jan en Maaike voorlezen (bijlage 3).

Lees het verhaaltje voor en geef aan dat je er na afloop vragen over zult stellen. Deelnemers mogen geen aantekeningen maken tijdens het verhaal. Stel na het voorlezen de vragen en laat iedereen met *ja*, *nee* of *weet niet* antwoorden. Bespreek dit na en kijk met elkaar hoe je luistert en je eigen ideeën / waarden meeneemt in je waarneming.

2.1.3 Werkvorm: eigen valkuilen bij signaleren

Deel het formulier *Factoren die je waarneming kleuren* (bijlage 4) uit, laat dit in tweetallen invullen en bespreken.

Daarna bespreek je het plenair: wat hebben de deelnemers ingevuld en waarom, herken je deze voorbeelden, overkomt jou dit ook? Schaam je niet, het overkomt iedereen, bewustwording is een eerste en belangrijke stap naar beter kijken en signaleren.

Formulier Eigen valkuilen bij het signaleren ingevuld met mogelijke voorbeelden

Om je bewust te maken van factoren die je eigen waarneming inkleuren vragen we je om de onderstaande items te lezen. Geef aan wat jezelf wel eens is overkomen. Vul een voorbeeld in bij een valkuil die je herkent.

- Vooroordelen
Bij een kind uit eenzelfde gezin: “zal wel net als broertje zijn, ook zo druk”
- Eerste indruk is niet altijd waar
Ouder is boos en je hoort schreeuwen. Dit betekent niet dat iemand altijd zo is, iemand kan een slechte dag hebben.
- Wat zegt iedereen om je heen?
Als andere vrijwilligers deze vader een “toffe peer” vinden, is het lastig om de zorgen te noemen die je over zijn omgang met zijn kinderen hebt.

- Wat we niet weten?
Een vader haalt altijd zijn dochter op. Moeder zie je nooit. Wat zou er zijn? Moeder een nieuwe vriend? Ziek? Veel werken?
We verzinnen er zelf een verhaal bij.
- Selectief waarnemen
Je neemt vaak alleen waar wat voor jou op dit moment belangrijk is.
Als je net een tv programma over ADHD hebt gezien, zie je overal kinderen met deze stoornis.
- Emoties
Hoe sterker je emoties, hoe sterker de vervorming van wat je waarneemt.
Als jij je heel boos gemaakt hebt over een voorval, kun je een volgende keer moeilijker objectief zijn naar het betreffende kind of de betreffende ouders.

Materiaal

- Achtergrondinformatie *Signaleren is lastig* (bijlage 1)
- Diverse foto's (bijlage 2), zie PowerPoint presentatie
- Verhaal Jan en Maaïke (bijlage 3)
- Leeg Formulier per 2 deelnemers: *Factoren die je waarneming kleuren* (bijlage 4)
- pennen

2.2 Eén signaal is nog geen signaal

Tijdsduur: 10 minuten

Doel

- Deelnemers kennen de definitie van signaleren
- Deelnemers weten uit te leggen wat wordt bedoeld met '1 signaal is nog geen signaal'.

Werkvorm definitie

Je kunt ervoor kiezen om de definitie te presenteren met de powerpoint of op te lezen en deelnemers te vragen om dit te verhelderen met voorbeelden.

Je kunt ook deelnemers vragen voor zichzelf de definitie op te schrijven en een aantal deelnemers vragen naar hun uitleg en daarna de definitie projecteren. Dit kost meer tijd, dan zelf meteen projecteren, maar is interactief. Daarna licht je de definitie toe

Definitie van Signaleren:

'bewust kijken (luisteren, intuïtief aanvoelen, zien) naar wat opvalt aan anderen'.

Toelichting definitie: Meestal merk je dat er iets in het gedrag van een ander anders is dan anders. Je gaat 'bewust' luisteren, kijken, intuïtief aanvoelen of dat wat je 'denkt' te merken, klopt.

Leg met nadruk uit het woord Bewust en het woord opvalt.

En bespreek wat luisteren, zien en intuïtief aanvoelen hierin betekent

Luisteren: wat wordt er precies gezegd, hoe is de intonatie van de stem erbij, wie zeggen er wat, betekenis van wat wordt gezegd (klopt het met de situatie).

Zien: alleen objectief waarnemen, wat zie je. Denk aan de valkuil van interpreteren, dat je zelf invulling geeft aan wat je ziet

Bijv: objectief is: Ik zie dat hij lacht en wijst naar een meisje. Subjectief is: ik zie dat hij gemeen lacht naar dat verlegen meisje.

Intuïtief aanvoelen: dit noemen we ook wel 'wapper in je buik' of onderbuik gevoel' of 'het voelt niet goed'. Zonder dat je concreet waarneemt, krijg je het gevoel dat er iets niet klopt of in orde is.

Werkvorm signalen

Leg aan de hand van de powerpoint uit welke aandachtspunten er zijn die bij signaleren horen. Ook kun je gebruik maken van de werkvorm uit visueel signaleren (de houdingen), door deze te benoemen als voorbeeld van signalen.

Bij leeftijden kunnen diverse signalen passen. Sommige signalen horen bij de ontwikkeling van een kind. In de deelnemersmap zit hier ook informatie over.

blz 14 4.3 t/m blz 19. (Zie verder bijlage 5)

Aandachtspunten van signalen

- Signalen zijn vaak a-specifiek. Dat betekent dat signalen van kinderen kunnen duiden op verschillende problemen. Er is niet duidelijk en concreet een signaal wat maar op 1 iets wijst. Er zijn ook maar weinig signalen die direct op kindermishandeling wijzen. Wanneer een kind haar of zijn aandacht er niet bij kan houden, zou dat kunnen betekenen dat het kind een naar geheim heeft (mishandeld wordt) maar ook dat het ziek aan het worden is, slaaptekort of een gedragsstoornis heeft. Blauwe plekken kunnen wijzen op mishandeling maar ook op druk en onhandig zijn.
- Meer signalen geven samen een beeld. De combinatie van signalen maakt dat er zorgen ontstaan.
- Er is tijd nodig om signalen te 'verzamelen' en zo te bepalen of ze verontrustend zijn. Dit doe je vaak met meer informatie uit diverse bronnen
- Subjectieve interpretatie speelt een rol. Iedereen geeft vanuit haar / zijn eigen referentiekader betekenis aan de signalen. Wees hierop bedacht!

Materiaal:

- PowerPoint dia met definitie of
- Pennen en papier
- PowerPoint dia met aandachtspunten signaleren

2.3 Ontwikkelingsfase en gedragingen

Tijdsduur: 10 minuten

Doel:

- Deelnemers weten welke gedragingen van kinderen horen bij de diverse ontwikkelingsfasen

Werkvorm:

In dit onderdeel bespreek je kort een aantal typerende gedragingen die horen bij de ontwikkelingsfase. Voor deze training maken we gebruik van de speltakindeling.

Bever:

- Beweeglijk
- Motorische ontwikkeling niet altijd snel
- Belangrijke emoties: bang, boos, verdrietig, blij (emoties zijn puur en heftig)
- Erg bezig met hun lichaam
- Grenzeloze fantasie
- In samenspelen experimenteren ze met gedrag (macht, agressie, afhankelijkheid, etc)

Welpen:

- Actief en vol energie
- Fantasie en werkelijkheid
- Moeilijk leggen verband oorzaak en gevolg
- Jongens, meisjes verschil in sociale ontwikkeling
- Puberteit onwennig
- Emoties uiten soms moeilijk

Scouts

- Slaapgebrek door hormoonhuishouding
- Zelfbeeld
- Seksuele ontwikkeling komt op gang
- Motivatie en inzet op laag pitje
- Vriendengroep
- Vaak prikkelbaar
- Reageren vaak anders dan je verwacht (doen dit uit zelfbescherming)

Explorers:

- Experimenteren
- Onafhankelijkheid
- Ouders zijn 'stom'
- Gedrag en gevolg niet kunnen overzien

Zie ook de Kompassen van Scouting Nederland. Bovengenoemde kenmerken zijn maar een paar voorbeelden, deze staan in de kompassen beschreven.

2.4 Signalenkaart Scouting

Tijdsduur: 10 minuten

Doel:

- Deelnemers kennen de Signalenkaart van Scouting

Werkvorm

Bespreek de signalenkaart met elkaar en constateer dat 1 signaal geen signaal is, denk hierbij ook aan de ontwikkelingsfases. De signalenkaart zit ook in deelnemersmap.

Materiaal

- PowerPoint presentatie
- Kompassen van Scouting Nederland
- Signalenkaart Scouting Nederland (bijlage 11) en deelnemersmap voor deelnemers
- Achtergrond informatie over ontwikkelingsfases (bijlage 5)

3 Dvd / video Kindermishandeling

Tijdsduur: 20 minuten

Doel

- Deelnemers krijgen door middel van beeldmateriaal een indruk van wat er achter verontrustende signalen kan zitten en hoe vormen van mishandeling eruit kunnen zien.

Werkwijze

De trainer toont bij dit programmaonderdeel de Dvd Kindermishandeling (totale duur 23 minuten). Het zijn 4 filmpjes, die afzonderlijk van elkaar bekeken kunnen worden en laten 4 soorten van mishandeling zien. Deze Dvd is vooral gemaakt om te tonen aan kinderen van groep 7 en 8 uit het basisonderwijs. Kies voor sowieso voor het derde portret: verwaarlozing. Jim wordt thuis verwaarloosd. Zijn ouders zijn er bijna nooit en Jim moet meestal voor zichzelf zorgen. Daarnaast kun je als 2^e ook 1 van de andere laten zien. 1 filmpje duurt ongeveer 8 minuten.

1. Roy: lichamelijke mishandeling
2. Nora: seksuele mishandeling
3. Jim: verwaarlozing
4. Monica: geestelijke mishandeling en getuige van huislijk geweld

In sommige trainingen kan het uitkomen qua tijd om alle filmpjes te laten zien. Dan moet je 3 uur inplannen voor de hele training. Voor het doel zijn 2 filmpjes voldoende om de boodschap helder te maken. Heb je de ruimte dan kun je ervoor kiezen om ze alle 4 te laten zien. Realiseer je wel dat 24 minuten wel lang is om naar filmpjes kan kijken, het moet niet de energie uit de groep halen. Ze zijn allemaal even indrukwekkend en waarschuw de deelnemers vooraf ook dat dit zo is!

Terugkoppeling

De trainer bespreekt plenair de beelden met de groep, laat de groep reageren op wat ze gezien hebben.

Materiaal

- Dvd Kindermishandeling (IMW Tilburg 2005)
- Laptop, beamer of Dvd-speler + TV

Meer informatie over de cd en het project vind je op www.marietjekessels.com

4 Wat is kindermishandeling?

Tijdsduur: 30 minuten totaal

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in

- 4.1 theorie Problematische opvoedingssituaties en kindermishandeling
- 4.2 kindermishandeling en Huislijk geweld betekenis en oorzaak
- 4.3 cijfers en feiten
- 4.4 balansmodel

Doel

- Deelnemers weten welke factoren van invloed zijn op het gedrag en de ontwikkeling van een kind en wat een problematische opvoedsituatie is.
- Deelnemers kennen de vormen van kindermishandeling en huislijk geweld
- Deelnemers kennen de landelijke cijfers en feiten over kindermishandeling en huislijk geweld
- Deelnemers weten wat de invloed is van problematische opvoedsituaties en kindermishandeling / huislijk geweld

Werkvorm

- De trainer geeft informatie en tracht die op interactieve wijze de deelnemers eigen te maken. Hiervoor maakt de trainer gebruik van de theorie (hieronder beschreven) en van bijlage 6
- De trainer kan kiezen tussen het gebruik van powerpoint of een flap-over

Materiaal

- PowerPoint dia 20 invloed van de omgeving op ontwikkeling
- PowerPoint dia 21 verschillende vormen
- Flap-over en standaard
- Achtergrondinformatie (bijlage 6)
- Dia 22 PowerPoint, balansmodel

4.1 Theorie Problematische opvoedingssituaties en kindermishandeling

Tijdsduur: 10 minuten

Theorie problematische opvoedingssituaties en kindermishandeling

Het gedrag dat een kind laat zien en de manier waarop het zich ontwikkelt, is het resultaat van de invloed van verschillende factoren. Zowel de thuissituatie als factoren van buitenaf en karaktereigenschappen van een kind hebben invloed op zijn ontwikkeling.

Er zijn 2 manieren om de deelnemers dit inzichtelijk te maken. Er is een Scoutingvariant, dia 20 van de PowerPoint of je gebruikt de roze cirkels, zie bladzijde 15. Deze komt uit de hulpverlening en kan je bijvoorbeeld op een flap-over tekenen. Dit geldt ook voor de Scoutingdia, je hoeft de PowerPoint niet te gebruiken.

Voor onze deelnemers is de Scoutingvariant ons advies, omdat die het makkelijkst en snel inzicht geeft en herkenbaar is. Je kunt voor jezelf de cirkels gebruiken om de Scoutingdia goed toe te lichten!

De trainer maakt gebruik van de PowerPoint dia 20 om de info van de cirkels, op bladzijde 15, te verduidelijken:

Benoem eerst de factoren die op de ontwikkeling van invloed kunnen zijn.

Uitleg dia Scouting en invloeden ontwikkeling

Thuis: = van de roze cirkel gezin en ouders

De problemen die er kunnen zijn:

- als je de oudste bent en allerlei verantwoordelijkheden krijgt die niet voor een kind zijn
- als je een nakomer bent en je oudste broer/ zus jou kan domineren
- als de financiële middelen niet toereikend zijn (niet genoeg om basisbehoefte te voorzien)
- vader of moeder werkeloos
- als een ander gezinslid problemen heeft
- je woont in een samengesteld gezin

School = uit de roze cirkel delen van de 'omgeving'

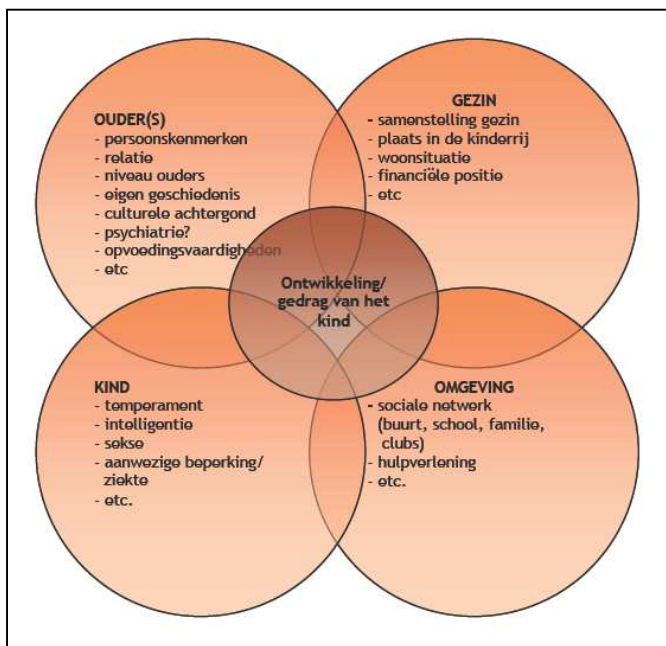
- samenstelling klas (j/m, slimme kids)
- Grote klassen, kleine klassen
- soort opleiding (vwo of kader geeft ook andere type kinderen in je klas)
- stadsschool of dorpsschool
- schoolcultuur (denk aan pestprotocol, orde en handhaving)

Anderen = uit roze cirkel ook 'de omgeving'

- verenigingen (wel of niet lid en wat voor verenigingen)
- studiebegeleiding (stimulans tot leren, aandacht per kind)
- buurt, straat (achterstandswijk of hogere klasse of tussenin)
- familie (wel/ geen contact, veel bij familie over de vloer (oppas)
- hulpverlening (komt het kind al bij hulpverlening)

Peergroup = de vriendengroep, de groep waar het kind deel vanuit maakt
= uit de roze cirkels de 'omgeving'

- Peergroups hebben vaak normen en waarden over kleding, geld, stoer doen, roken, spijbelen, uitgaan, schelden, etc.
- Een peergroup kan binnen een bepaalde categorie vallen : buurtkinderen, de school, vereniging, sport, ed.
- Het deel uitmaken van de groep, is voor de ontwikkeling van het kind van belang
- Scouting maakt onderdeel uit van de categorie anderen en peergroup. We zijn dus belangrijk in het leven van kinderen!!

Er kunnen in elk van de categorieën factoren waarom de opvoeding niet als vanzelfsprekend verloopt.

- Laat de deelnemers binnen elke categorie iets bedenken dat van invloed kan zijn op de ontwikkeling van het kind:
 - o een thuisfactor,
 - o een schoolfactor,
 - o een anderen-factor en
 - o een peergroepfactor.

(voorbeelden: een kind dat in een flatje woont met weinig kinderen in de buurt, zal misschien minder snel buiten spelen of: schulden thuis kunnen leiden tot de aanwezigheid van minder speelgoed thuis, langdurig zieke ouder, aanwezigheid van een stoornis bij het kind, relatieproblemen ouders, etc.)

- De uit de groep verkregen informatie vult de trainer zelf aan (zie bijlage 6).
- De trainer benoemt dat de verschillende factoren invloed kunnen uitoefenen op de ontwikkeling van het kind.

4.2 Verschillende vormen van kindermishandeling en huiselijk geweld

Tijdsduur 10 min

- Nu maakt de trainer de link naar kindermishandeling. Mishandeling en verwaarlozing zijn uitingen van uit de hand gelopen opvoedingsproblemen.
Een problematische opvoedingssituatie wil niet zeggen dat er altijd sprake is van kindermishandeling. In het verzamelen van meer informatie moet je het echter niet op voorhand uitsluiten. Kindermishandeling bestaat altijd uit meer factoren en uit meer signalen. Het gaat altijd om een veelvoud van factoren.
- De trainer noemt de vormen van kindermishandeling en laat de deelnemers voorbeelden noemen. Je kunt hier ook de DVD weer benoemen. Gebruik ppt dia 21. Of een flap-over.
 - o Lichamelijke verwaarlozing: hierbij wordt het kind langdurig onthouden wat het voor zijn lichamelijke gezondheid en ontwikkeling nodig heeft, zoals goede voeding, voldoende kleding, voldoende slaap, goede hygiëne en de benodigde medische verzorging. Het kind krijgt kortom niet de zorg en verzorging waar het gezien zijn leeftijd behoefte aan en recht op heeft.

- o Lichamelijke mishandeling: toebrengen van verwondingen, kneuzingen, blauwe plekken, snij-, brand-, en schaafwonden, botbreuken, hersenletsel (bij baby's: *baby shaken syndrom*). Deze verwondingen kunnen ontstaan door slaan, schoppen, knijpen, kind door elkaar schudden, branden, krabben en verstikking. Ook het besnijden van meisjes valt onder lichamelijke mishandeling.
- o Psychische of emotionele verwaarlozing: wanneer een kind systematisch geen aandacht of genegenheid krijgt. Het kind wordt onthouden wat het voor zijn gehele ontwikkeling nodig heeft: aandacht, respect, veiligheid, onderwijs, contact, liefde, genegenheid, bevestiging, geruststelling.
- o Psychische of emotionele mishandeling: vernederen, kleineren, pesten, bang maken, bedreigen met geweld, achterstellen, uitschelden, schreeuwen, eisen stellen waar het kind niet aan kan voldoen, negeren.
Dit uit zich bijvoorbeeld in verbaal geweld: het kind wordt regelmatig uitgescholden ('Domkop!'), het krijgt herhaaldelijk te horen dat het niet gewenst is ('Als jij er niet was, had ik tenminste tijd voor mezelf') of de ouder dicht het kind alleen maar stomiteiten toe ('Jij doet ook nooit wat goed').
Overigens gaat het niet alleen om negatieve opmerkingen tegen het kind zelf, maar ook om denigrerende uitlatingen tegenover anderen, terwijl het kind daar zelf bij is ('Met dat rotkind valt niets te beginnen'). Kan een ouder door middel van negatieve opmerkingen het kind afwijzen, het kan ook de indruk geven dat het geen plek op aarde verdient door het kind regelmatig bewust te negeren.
- o Seksueel misbruik: het verrichten van seksuele handelingen bij of met het kind die niet passen bij de leeftijd of ontwikkeling. Dit gaat van het betasten van het lichaam tot verkrachting en komt voor bij kinderen op alle leeftijden. Ook kinderen porno laten kijken of kinderen getuige laten zijn van seksuele handelingen door volwassenen valt onder seksueel misbruik.
- o Getuige zijn van huiselijk geweld: Kinderen kunnen niet alleen direct slachtoffer zijn van huiselijk geweld, maar er ook getuige van zijn. Dit gaat om het zien van het fysieke / psychische geweld dat zich tussen hun ouders of broers en zussen afspeelt.

4.3 Cijfers en feiten

Tijdsduur: 5 minuten

Kindermishandeling is een onderwerp waar iedereen mee worstelt, niet alleen professionals maar ook vrijwilligers.

De trainer vraagt: hoeveel kinderen worden er per jaar mishandeld?

- iedere week sterft er 1 kind aan gevolgen van kindermishandeling
- 350.000 kinderen mishandeld in Nederland, dat is 2 à 3 per schoolklas
- 1/3 betreft geweld, de helft is fysieke en/of emotionele verwaarlozing

Hoever je de volgende informatie deelt, hangt af van de tijd die je nog hebt, hoe de leeftijden van de groep zijn, of het onderwerp leeft. Het zijn feiten en is aan de trainer om de inschatting te maken het te delen of niet.

- Er bestaat geen eenduidig profiel van een gezin waar kindermishandeling plaatsvindt. Het is een combinatie van uiteenlopende factoren die ertoe bijdragen dat het zover komt.
- Kinderen die mishandeld worden, kunnen een scala aan signalen laten zien. De trainer benoemt dat in de deelnemersmap signalen per leeftijdsgroep beschreven staan.
Het is belangrijk om in je hoofd te hebben dat: één signaal geen signaal is maar dat één signaal wel de aanleiding is om meer informatie over het kind te gaan verzamelen wanneer je je zorgen maakt over het kind in de thuissituatie.

- Benoem de intergenerationele problematiek (voorbeeld: jongens die slachtoffer zijn van kindermishandeling lopen een groter risico om later dader te worden. Meisjes die slachtoffer zijn van kindermishandeling lopen een groter risico om later in een gewelddadige partnerrelatie te komen. Beiden lopen een groter risico om later hun eigen kinderen te mishandelen. Dat hoeft echter niet altijd zo te zijn en is ook afhankelijk van meer factoren.)
- Benoem dat het belangrijk is om te weten dat er bij kinderen een veelvoud van signalen kan zijn die lijken op kindermishandeling, maar die a-specifiek zijn. Dat betekent dat er geen sprake is van kindermishandeling.
Denk hierbij aan opvoedingssituaties waarbij een gezin belast is door tijdelijke factoren zoals een gezins- of familielid dat overlijdt, ziekte bij een van de gezinsleden (waarbij het geen reguliere ziektes betreft zoals griep, oorontsteking etc.), echtscheiding, werkloosheid, kortom allerlei oorzaken die rouw en verdriet met zich meebrengen.
Kinderen zijn als geen ander gevoelig voor onrust en rouwprocessen en kunnen dus signalen laten zien die lijken op kindermishandeling. Veelal zijn deze signalen van tijdelijke aard en verdwijnen ze weer als de rust en stabiliteit in het gezin hersteld is. Het gezin is dan weer in evenwicht.
Het is dus van belang om in het observeren en verzamelen van informatie goed te kijken of er tijdelijke spanningen in het gezin zijn zoals net genoemd.
- Uit onderzoek is bekend dat kinderen die mishandeld zijn op latere leeftijd met o.a. twee terugblikken kunnen komen:
 - o De vraag en het ongeloof als er door niemand van de directe omgeving is ingegrepen: waarom heeft niemand mij geholpen terwijl men wist dat ik mishandeld werd?
 - o Een beschermende factor voor kinderen bij kindermishandeling is het contact met bv de leerkracht, de moeder van een vriendje, de juf van de sportclub.
Dit contact vormt een buffer voor het kind, waar kinderen later als volwassenen vaak op terugkijken als de personen die er voor hen waren toen het thuis niet fijn en leuk was.
Het is uiteraard geen legitimatie om kindermishandeling te laten voortbestaan!
- Kinderen die in een problematische opvoedsituatie opgroeien en/of mishandeld worden, leven met een geheim. Ten eerste is het kind erg loyaal tegenover de ouders.
- Ouders spelen een prominente rol in het leven van een kind en ook al is die negatief, het kind zal de ouders verdedigen. Ten tweede schaamt het kind zich voor de ouder, bijvoorbeeld omdat deze zich door zijn dronkenschap belachelijk maakt of zich door zijn psychische ziekte in de ogen van het kind raar gedraagt. Dat gedrag verzwijgen en verbergen ze liever voor anderen, zelfs al is het kind verdrietig vanwege de ruzies in huis of omdat hij thuis geen vriendjes durft uit te nodigen. Ten derde is het kind bang voor de gevolgen als anderen het te weten komen. Gaan de ouders dan uit elkaar? En waar moet het kind dan heen? Het is voor een kind moeilijk voorstelbaar dat een gezin waar problemen zijn, geholpen kan worden zonder dat het kind uit huis hoeft. Een vierde reden: ouders zijn tot van alles in staat om het kind onder druk te zetten zodat ze tegen anderen hun mond houden over wat zich thuis afspeelt.

Benadruk daarom dat deelnemers zich moeten realiseren dat kinderen waar je je zorgen over maakt, niet snel zelf met hun verhaal zullen komen.

4.4 Balansmodel Hoe kunnen problemen ontstaan in gezinssituaties

Tijdsduur: 5 minuten

Doel

Deelnemers weten dat wanneer de verhouding tussen draagkracht en draaglast teveel uit balans raakt, dit kan leiden tot kindermishandeling.

Werkwijze

Leg het balansmodel uit en gebruik hierbij de dia in de PowerPoint.

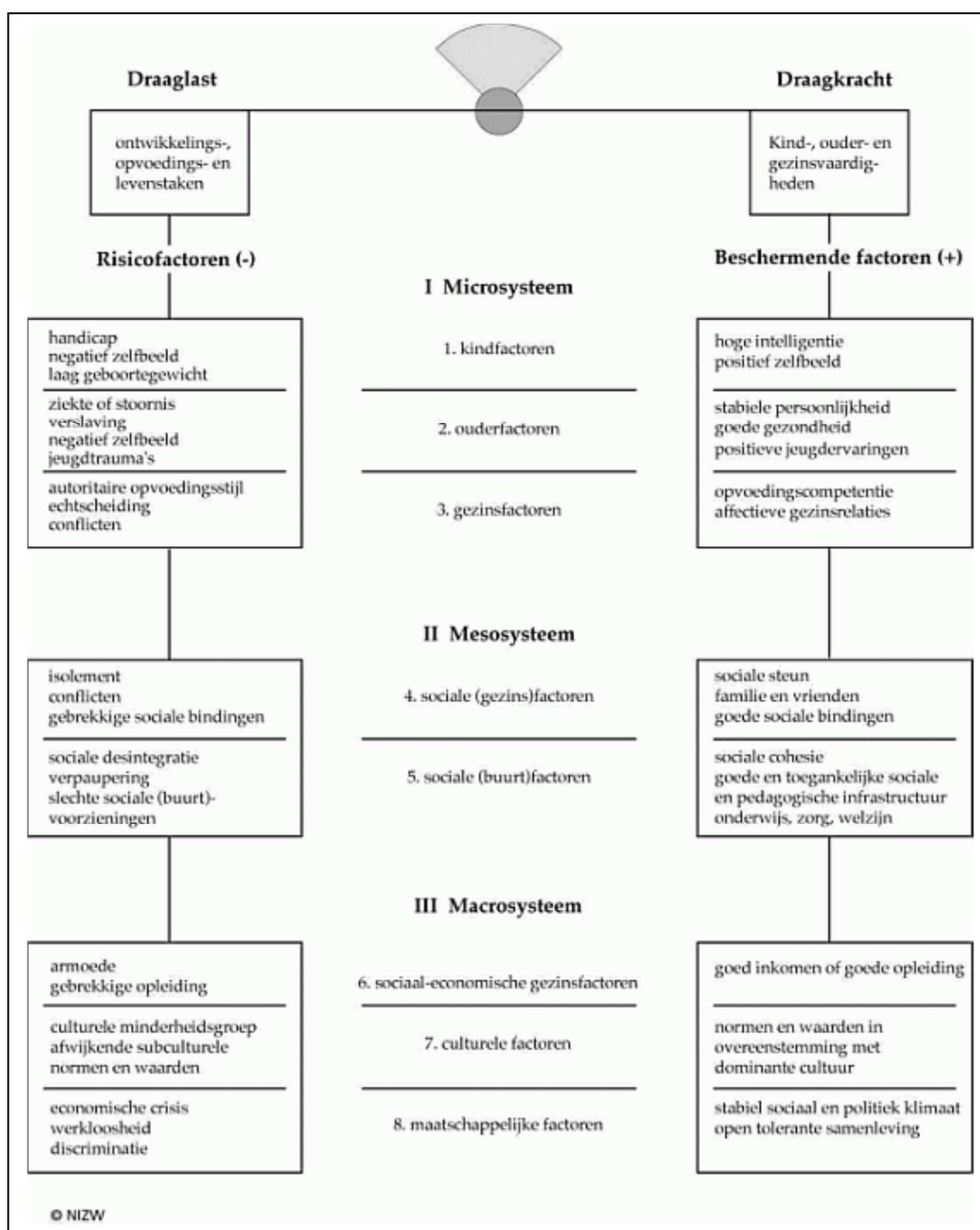
Het balansmodel is een sociaal-ecologisch model van Bakker¹ dat de beschermende- en risicofactoren inventariseert die op een individu en gezin van invloed zijn en zo het welzijn en de ontwikkeling beïnvloeden. Dit model gaat uit van de balans / het evenwicht tussen draagkracht en draaglast van een individu of gezin. De draagkracht bestaat uit beschermende factoren in het individu of in het gezin en beschermende factoren in de (directe) omgeving en maatschappij. Vaardigheden van de gezinsleden vallen hier ook onder.

Het model is voor te stellen als een ouderwetse weegschaal. Aan de ene kant drukken de risicofactoren in het gezin, nadelige factoren in de sociale omgeving en de economische omstandigheden de schaal naar beneden. Zij beïnvloeden de balans in negatieve zin. Aan de andere kant van de weegschaal bevinden zich de beschermende factoren van het gezin: de (sociale) omgeving en de economische situatie die de balans met hun tegenwicht kunnen bewaren of kunnen herstellen.

Materiaal

Draagkracht – draaglast Balansmodel 1 (zie volgende bladzijde)
PowerPoint dia

¹ Bakker, I; O + O = O2 Naar een samenhangend beleid van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering voor kinderen en ouders in risicosituaties. Utrecht, NIZW, 1997, blz. 31

5 Geheime doos

Tijdsduur: 5 minuten

Deze opdracht kun je overslaan als je in tijdsnood zit

Doel

- Deelnemers ervaren hoe moeilijk en spannend het is om een geheim op te schrijven en te laten voorlezen in de groep. Laat staan het bespreken ervan.
- De deelnemers ervaren bij zichzelf misschien weerstand.
- Deelnemers ervaren op deze manier hoe moeilijk het voor kinderen (en volwassenen) kan zijn om een geheim te hebben en dat het nog moeilijker is om een geheim te vertellen.
- Deelnemers realiseren zich wat de gevolgen kunnen zijn als je zo'n doos in je accommodatie neerzet.

Werkvorm

Iedere deelnemer krijgt een zelfde papiertje en een pen voor zich. Er staat een doos met een gleuf op de tafel goed zichtbaar klaar.

De trainer geeft de volgende instructie: *schrijf één van je geheimen op. Het geheim kan betrekking hebben op gebeurtenissen in je verleden, gedrag of eigenschappen die je van jezelf afkeurt, ideeën of fantasieën die je raar vindt etc. Je schrijft dit voor jezelf op. De briefjes blijven anoniem.*

De trainer wacht even af en laat dan de deelnemers reageren. (ongeveer twee minuten en niet de briefjes daadwerkelijk ophalen). De een zal boos worden, de ander zal misschien niets opschrijven, of zomaar wat. Er zullen zeker veel verschillende reacties van de deelnemers zijn. Vraag op een gegeven moment naar de reacties: Hoe voelt dit aan? Hoe beleef je dit? Welke weerstanden kwam je in jezelf tegen?

Terugkoppeling

Dan trekt de trainer een conclusie. Deze oefening geeft aan dat het opschrijven en laten oplezen van een geheim al moeite kan kosten, laat staan dat je geheim besproken wordt. Voor kinderen (en volwassenen) kan het moeilijk zijn om een geheim te hebben maar nog moeilijker om een geheim te vertellen.

Aan wie zou je je geheim wel vertellen? Wat verwacht je van die ander? (luisteren, serieus nemen e.d.) Zet deze antwoorden op een flap en vertel dat kinderen dit ook van de deelnemers kunnen verwachten, als zij met kinderen in gesprek gaan naar aanleiding van hun zorg over signalen.

Materiaal

- Een mooie doos met gleuf of iets anders.
- Papiertjes van dezelfde kleur, formaat & materiaal en pennen.

6 Stappenplan en handleiding

Tijdsduur: 15 minuten

Doel

Deelnemers kennen het stappenplan en weten hoe ze deze kunnen gebruiken.

Werkwijze

In de deelnemersmap zit het stappenplan, je projecteert de dia van de PowerPoint. Stap voor stap leg je het stappenplan uit en checkt of het duidelijk is voor de deelnemers.

Neem ook de 'wat als' situaties mee. Vrijwilligers kunnen bijvoorbeeld angst hebben voor represailles van ouders als zij zich 'ermee bemoeien'. In dit deel van de training vertel je wat over de organisatie 'Een veilig thuis'. Zie voor uitgebreide informatie de deelnemersmap.

Zie bijlage 12 voor stappenplan

Materiaal

- Stappenplan uit de bijlage (ook opgenomen als bijlage in de deelnemersmap)
- Dia 25 PowerPoint

7 Grens tussen vrijwilliger en hulpverlener

Voorbeelden van pedagogische verantwoordelijkheid

Tijdsduur: 10 minuten

Doel

Deelnemers weten waar de grens ligt met hulpverlening en weten wat hun verantwoordelijkheden zijn

Werkvorm

Je kunt het formulier gebruiken uit bijlage 7 en deelnemersmap. Deelnemers kunnen in groepjes dit formulier invullen en gezamenlijk afstemmen of men tot overeenstemming komt over de te nemen stappen om binnen de groep enige aanpassingen te doen om die verantwoordelijkheid te borgen

Materiaal

- formulier uit bijlage 7 of deelnemersmap blz 24
- pennen

Verantwoordelijkheden van de begeleider of vereniging

- Opnemen van het stappenplan in de vereniging.
- Informeren van ouders en kaderleden over dit beleid.
- Steunen van alle vrijwilligers in hun handelen volgens het protocol.
- Zorg dragen voor voldoende deskundigheid bij vrijwilligers over signaleren en omgaan met (vermoedens van) kindermishandeling).
- Eindverantwoordelijkheid dragen voor de uitvoering van het stappenplan.
- Vaststellen van taken van een ieder (wie doet wat wanneer).
- Functioneren als vraagbaak binnen de organisatie voor algemene informatie over het stappenplan en (vermoedens van) kindermishandeling).
- Overleggen met de vrijwilliger die zorg heeft over het kind.
- Pedagogische verantwoordelijkheid nemen door bij ernstige signalen contact op te nemen met Veilig Thuis voor advies en/of een melding.
- Waken voor de veiligheid van het kind bij het nemen van beslissingen.
- Toezien op zorgvuldig omgaan met de privacy van het betreffende gezin.
- Verslaglegging.
- Afsluiten van het stappenplan.
- Evalueren van de genomen stappen.
- Bijhouden van de afspraken

Verantwoordelijkheden van de vrijwilliger

- Herkennen van signalen die kunnen wijzen op risicofactoren of omstandigheden die een negatieve invloed hebben op het kind.
- Indien nodig overleggen met een collega vrijwilliger (verkennen van de signalen).
- Overleg plegen met een begeleider bij zorg over een kind aan de hand van waargenomen signalen.
- Bespreken van de resultaten van de ondernomen stappen met de begeleider.
- Kennis hebben van de handelwijze volgens het stappenplan.
- Toezien op zorgvuldig omgaan met de privacy van - en vertrouwelijke informatie over het gezin.

Waar vrijwilligers niet verantwoordelijk voor zijn

- Stellen van een diagnose.
- Vaststellen of er al dan niet sprake is van kindermishandeling.
- Verlenen van professionele hulp aan ouders of kinderen (begeleiding, therapie).
- Bemiddelen naar hulpverleners.
- Checken of ouders zich houden aan de gemaakte afspraken.

8 Evaluatie/vragen

Tijdsduur: 10 minuten

Doel

Deelnemers en trainer hebben inzicht in de opbrengst van de cursus bij de individuele deelnemers.

Werkwijze

Maak een korte, mondelinge evaluatieronde: *Wat neem je mee van vandaag en heeft dit deel aan je verwachting voldaan?* Indien je zelf behoefte hebt aan feedback, kun je de deelnemers vragen het evaluatieformulier in te vullen.

Materiaal

Evaluatieformulier (bijlage 8)

Colofon

De basis voor deze training is ontstaan uit een samenwerking tussen Jeugdplein Rotterdam en Stichting de Meeuw. De door Annette Janssen en Sandra Koch ontwikkelde opzet is voor de Basistraining Vroegtijdig Signaleren Overijssel aangevuld met materiaal van diverse bronnen. Waar de herkomst niet onmiddellijk duidelijk wordt, is gebruik gemaakt van voetnoten.

Naar aanleiding van ervaringen uit een pilot is de inhoud aangepast en aangevuld voor personeel van het (speciaal) basisonderwijs, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen door een methodiegroep bestaande uit Johanna Hulsebosch van MEE IJsseloever, Marieke van der Linden en Hilly Meijboom van Bureau Jeugdzorg Overijssel en Siska van Vilsteren van SBO Trimaran Kampen.

Voor een tweede fase van het project Vroegtijdig Signaleren heeft een nieuwe methodiegroep de trainersmap bewerkt voor een aanbod aan vrijwilligers van Scouting Overijssel en YMCA bureau Noord-Oost. Aan deze methodiegroep namen deel: Monika van Boheemen (consulent / trainer Scouting Overijssel), Henriëtte Maan (zelfstandig gevestigd orthopedagoog), Siska van Vilsteren (orthopedagoog SBO Trimaran Kampen) en Erika de Weerd (jeugdwerkadviseur YMCA bureau Noord-Oost).

Daarna is er in de derde fase door Scouting Overijssel en Kadera, Veilig Thuis, een toevoeging gedaan over Huiselijk Geweld en zijn de Signalenkaart en het Stappenplan (op basis van de meldcode voor professionals) ontwikkeld. De ontwikkeling werd gedaan door: Monika van Boheemen (consulent / trainer Scouting Overijssel), Yvonne Matser - van het Oever (beleidsmedewerker Kadera).

In 2013 is de training, met financiële hulp van Stichting Kinderpostzegels Nederland, omgezet naar een landelijke training voor alle vrijwilligers van Scouting Nederland.

Scouting Nederland
Oktober 2013

Bijlage 1 Achtergrondinformatie objectief en subjectief signaleren

Betekenis geven aan signalen

Wat zie je en hoe interpreteer je dat? Wat je waarneemt en hoe je dat interpreteert, is nooit helemaal objectief. Het wordt beïnvloed door tal van factoren. Bijvoorbeeld door hoe je bent opgevoed, jouw voorkeuren, hoe je je op een bepaalde moment voelt, etc. Betekenis toekennen aan de signalen of de signalen interpreteren, vraagt vaardigheid in het waarnemen. Wat moet je weten of kunnen?

- Waarnemen van jezelf, bewust zijn van je eigen waarden en normen, van je eigen gekleurde bril en je eigen valkuilen.
- Waarnemen van de ander, wat zie je? Is er iets wat anders is dan anders? Waar let je op? Hoe neem jij waar?
- Trek niet te snel conclusies: is het wel zo dat de moeder van Annet haar kind nooit ontbijt geeft? Of is het echt zo erg dat Lot voor de tweede keer verhuisd is? Zonder verdere achtergrondkennis zijn sommige zaken moeilijk te plaatsen of te interpreteren. Wat jij vreemd vindt, kan een ander heel normaal vinden.
- Ook kunnen kinderen en ouders zich bij jou anders gedragen dan thuis. Problemen kunnen groter gemaakt worden of juist verborgen worden. Daarom is het belangrijk te overleggen met je collega vrijwilligers hoe je de signalen die je opvangt, kunt uitleggen.

Objectief waarnemen

Om signalen op te vangen, zul je je observatievermogen en aandacht moeten aanscherpen en alert worden op eventuele gedragsveranderingen van ouders of kinderen. Het feit dat iedereen uitspraken en handelingen anders waarneemt en interpreteert, maakt het belangrijk dat je probeert niet te interpreteren en altijd controleert of je waarneming klopt. Dat wil zeggen dat je concrete, feitelijke zorgen beschrijft. Bijvoorbeeld: *Stefan heeft een blauwe plek op zijn bovenarm* in plaats van: *Stefan wordt geslagen door zijn vader*. Vertrouw op je kennis van (de ontwikkeling van) het kind en de thuissituatie. Neem je eigen gevoel over de situatie serieus en overleg met je collega vrijwilliger(s). Maak het gevoel dat je over de situatie hebt concreet door na te gaan waar je je feitelijk zorgen over maakt.

Iedereen kijkt door een eigen gekleurde bril. Deze gekleurde bril heeft invloed op hoe je naar de ander kijkt. Het is belangrijk om je bewust te zijn van de kleur van jouw bril. Ben je dat?

Welke factoren spelen bij jou een rol? Als je je bewust bent van je gekleurde bril, heb je al veel gewonnen. Het vaststellen dat je subjectief bent in je waarneming leidt al tot een meer objectieve waarneming.

Valkuilen in het signaleringsproces

Valkuilen bij het vermoeden

- Onderschatten
- Verdringen
- Niet mee willen bemoeien
- *Het is mijn taak niet.*
- *Ik heb er géén tijd voor.*
- *Wat haal ik overhoop?*
- *Stel dat het kind uit huis wordt geplaatst?*

Valkuilen die je weerhouden iets te doen

- *De andere vrijwilligers steunen mij toch niet.*
- *We hebben geen protocol.*
- *Ik durf geen steun te zoeken bij Veilig Thuis want ik ben toch niet duidelijk.*

- *We zijn het niet eens. Iedereen moet ervan overtuigd zijn dat het kind niet veilig is en dat is niet zo dus doe ik maar niets.*
- *Wat als ik de ouders ten onrechte beschuldig?*
- *Daarna vertrouwen de ouders mij niet meer.*
- *Aan een dergelijke situatie valt niets te doen.*
- *Met die instelling hebben we slechte ervaringen*
- *De vorige keer leverde de melding ook niet op.*
- *Vanwege mijn beroepsgeheim mag ik niets vertellen / melden.*

Stel elkaar vragen

In het overleg met collega vrijwilligers kun je de signalen bespreken aan de hand van de volgende vragen.

- Wat zijn de signalen? (objectief zijn, feiten benoemen)
- Wanneer is de zorg ontstaan?
- Waardoor is de zorg ontstaan?
- Hoe vaak komen de signalen voor?
- Wanneer komen de signalen voor?
- Veranderen de signalen?
- Is het aantal signalen toegenomen?
- Wordt de zorg met anderen gedeeld? Zo ja, met wie

Bijlage 2 - Foto's

Strand

Kind en auto

Lachende kinderen

Meisje in scoutfit

Man en Meisje

Kinderen

Leider en ouders

Bijlage 3 - Verhaaltje luisteren: Jan en Maaïke

Het is zaterdagavond 23.00 uur. Het echtpaar Jan en Maaïke zit op de bank. Onder het genot van een glas wijn kijken ze naar een spannende film. In huis is het verder stil. Buiten is het guur. De regen klettert tegen de ramen en het waait hard. Plotseling wordt er op de deur gebonkt. En even later nog een keer. Jan loopt naar de voordeur en doet open. Er staat een man voor de deur met een bivakmuts. Hij bedreigt Jan en eist al het geld en de sieraden. Terwijl Jan naar binnen rent en geld verzamelt, waarschuwt Maaïke de buren. De politie arriveert binnen tien minuten.

Vragen naar aanleiding van het verhaaltje;

1. Zijn Jan en Maaïke getrouwd? (ja)
2. Drinken ze rode wijn? (weet niet)
3. Kijken ze naar een actiefilm? (weet niet)
4. Is het herfst? (weet niet)
5. Wordt er twee keer op de deur gebonkt? (ja)
6. Gebeurt dit om 22.00 uur 's avonds? (nee)
7. Wordt Jan bedreigd met een mes? (weet niet)
8. Draagt de man een zwarte bivakmuts? (weet niet)
9. Pakt Jan de sieraden? (weet niet)
10. Belt Maaïke de buren? (weet niet)
11. Hebben de buren de politie gewaarschuwd? (weet niet)

Bijlage 5 Achtergrondinformatie Leeftijdskenmerken

Kinderen worden groot

Om de kinderen te kunnen begeleiden, is het handig te weten in welke ontwikkelingsfase ze zitten. Je kunt dan de activiteiten en de begeleiding daar op aanpassen. De periode tussen vier en twaalf jaar is in vier fasen ingedeeld.

Kinderen van vier tot zes jaar

Kinderen tussen de vier en zes jaar onderzoeken de wereld met grote nieuwsgierigheid: wat is dit en waarom gaat dat zo? Ze gebruiken handen en voeten om de dingen te verkennen. Ze klimmen, glijden, pakken alles vast. Ze zijn graag bezig met tastbare voorwerpen. Fantasie en werkelijkheid lopen in hun beleving door elkaar. Elk steentje kan een figuur, rotsblok of berg zijn.

Op deze leeftijd leren kinderen nauwkeurige bewegingen te maken. Als ze spelen, gaan ze helemaal op in hun eigen gedachten en gevoelens. Dagelijkse gebeurtenissen of televisiefiguren worden nagespeeld. Ze kunnen zich nauwelijks verplaatsen in de gevoelens van anderen. Werken in groepjes duurt op deze leeftijd nog niet lang. Ze spelen meer naast elkaar dan samen in een groepje.

Kinderen tussen de vier en zes jaar leren door volwassenen na te doen. Ze zijn druk bezig met het ordenen van de wereld om hen heen. Als je een regel stelt, begrijpen ze misschien niet waarom, maar ze weten wel dat regels een reden hebben.

Tips voor de begeleiding van vier- tot zesjarigen

- Sluit aan bij hun fantasiewereld.
- Laat de kinderen zelf met iets bezig zijn en zelf iets ontdekken: doe-activiteiten; zelf doen vinden ze belangrijker dan het resultaat.
- Laat kinderen de activiteiten individueel doen, werk niet te lang in groepjes.
- Houd de activiteiten kort en wissel inspanning en ontspanning af.
- Gebruik een korte uitleg en een speelse aanpak.
- Vermijd moeilijke woorden en doe de activiteiten voor.

Kinderen van zes tot acht jaar

Kinderen tussen de zes en acht jaar hebben een eigen logica voor het verklaren van de dingen, een logica die past bij hun eigen beleving en fantasie. Toch gaan ze in deze fase meer elementen uit de werkelijkheid in hun spel verwerken. Ze worden zelfstandiger en leren beter luisteren en waarnemen. Ze verkennen de wereld op hun eigen manier, willen zelf ervaringen opdoen en spelregels en de samenhang tussen dingen ontdekken.

In deze fase leren kinderen hun lichaam beter te gebruiken. Dat merk je bijvoorbeeld bij het zwemmen, het fietsen en het klimmen. Ook de fijnere bewegingen, zoals knippen en plakken gaan beter.

Tips voor de begeleiding van zes- tot achtjarigen

- Sluit aan bij hun eigen beleving en omgeving.
- Organiseer activiteiten waarbij ze zelf kunnen verkennen en ontdekken.
- Biedt nieuwe activiteiten aan vanuit een vertrouwde basis.
- Zorg dat de activiteiten speels zijn en niet te veel informatie bevatten.
- Zorg dat de activiteiten een duidelijk thema en heldere structuur hebben.
- Bouw momenten van rust in omdat ze zich nog niet lang kunnen concentreren.

Kinderen van acht tot tien jaar

Kinderen tussen de acht en tien jaar gaan de werkelijkheid steeds uitgebreider bekijken. Ze leren rekenen, lezen en schrijven. Daardoor worden boeken, kranten en televisie interessant. Ze houden ervan te observeren en door te redeneren tot een algemene regel ('als mijn cavia zich op die manier wast, zullen andere cavia's dat ook zo doen'). De eigen ervaring staat daarbij centraal. Andersom, de algemene zaken naar concrete situaties vertalen, lukt nog niet.

Kinderen tussen de acht en tien jaar kunnen zich goed concentreren en bewust informatie opnemen. Ze worden ook socialer, gaan meer rekening houden met anderen. Kinderen zijn in deze fase gevoelig voor de relatie tussen mensen onderling. Ze beginnen ook kliekjes te vormen van jongens en meisjes. Vanaf een jaar of negen willen ze op eigen initiatief problemen gaan aanpakken. Ze denken steeds zelfstandiger over onderwerpen na. De ouders staan minder centraal. Als ze thuis dieren hebben, nemen die een belangrijke plaats in.

Tips voor de begeleiding van acht- tot tienjarigen

- Sluit aan bij de eigen beleving en ontdekkingsdrang.
- Geef steeds meer mogelijkheden om zelf te verkennen en te ontdekken.
- Geef niet teveel informatie.
- Laat ze zich niet te lang concentreren, bouw momenten van rust in.
- Houd de activiteiten speels.
- Zorg voor een duidelijke structuur.
- Laat ze zelfstandig dingen doen en zelf kleine opdrachten uitvoeren.
- Geef ruimte voor onderling contact en laat ze werken in groepjes.

Kinderen van tien tot twaalf jaar

Voor kinderen tussen de tien en twaalf jaar speelt de realiteit een grotere rol. Presteren wordt belangrijker. Kinderen verwachten op deze leeftijd van volwassenen dat ze serieus genomen worden. Ze gaan flexibeler om met regels en ontdekken dat regels te veranderen zijn. Ze zijn nu beter in staat hun mening te uiten.

Op deze leeftijd worden hobby's ontwikkeld. Kinderen willen ook meer avontuur en spanning. Technisch en constructief werk vinden ze leuk. Kinderen tussen de tien en twaalf jaar meten zich graag met leeftijdsgenoten. Ze worden steeds mobieler, kunnen verder van huis. De belangstelling van jongens en van meisjes voor activiteiten loopt meer en meer uiteen.

Tips voor de begeleiding van 10 –12 jarigen

- Geef kinderen groepsopdrachten.
- Zorg voor spannende en interessante activiteiten.
- Zorg voor activiteiten waarbij ze zelf iets kunnen ontdekken.
- Laat ze regelmatig zelf iets onderzoeken.
- Zorg voor activiteiten met een resultaat.
- Houd rekening met eigen wensen en ideeën.
- Zorg dat de activiteiten duidelijk aansluiten bij de wensen van jongens of meisjes.

Tieners

Tieners zijn zo gemakkelijk nog niet. Er verandert veel in deze periode van hun leven: een andere school, nieuwe vrienden, verliefdheden, emoties, zelfvertrouwen en een lichaam dat zich ontwikkelt tot volwassene. Een lichaam dat je soms in de steek laat door je motoriek, je stem, puistjes of andere dingen die zich op dat moment ontwikkelen.

Niet elk kind komt op dezelfde leeftijd in de puberteit, de één begint hier al mee op negen- of tienjarige leeftijd terwijl dit bij de ander op vijftien- of zestienjarige leeftijd gebeurt.

Ook vallen de ontwikkelingen niet tegelijk. De één kan lichamelijk al ver ontwikkeld zijn, maar emotioneel nog niet. Bij een ander is dit juist andersom. Meestal beginnen deze veranderingen bij meisjes eerder dan bij jongens. Meisjes krijgen eerder dan jongens een groeispurt. Ze groeien het meest tussen hun elfde en dertiende jaar. Ook worden ze wat zwaarder doordat ze meer vet opslaan op heupen, zitvlak, bovenbenen, borst en bovenarmen. Hun heupen en borsten worden ronder. Bij jongens duurt de groeiversnelling wat langer. Vanaf hun twaalfde tot hun vijftiende jaar groeien zij het meest. De spieren worden krachtiger en de schouders breder.

Meisje zullen dus een tijdje groter zijn dan de jongens, maar wanneer de meisjes de grootste groeispurt gehad hebben, beginnen de jongens en zullen zij de meisjes weer inhalen. Doordat meisje zich eerder lichamelijk ontwikkelen, loopt ook hun seksuele ontwikkeling voor op die van de jongens. Het lichaam van de tieners bereidt zich voor op de voorplanting.

Vader van Martijn (15)

Onze zoon heeft last van ernstige acne. Hij wordt ervoor behandeld maar het effect is nog niet merkbaar. Martijn voelt zich er erg ongelukkig onder. Toen we deze zomer kampeerden, bleef hij voortdurend in zijn tent zitten. Er zijn soms dagen dat zijn huid er heel vurig uitziet en dat valt echt op. Hij was gewoon bang om contacten te leggen. Ik heb met die jongen te doen. Je kunt wel zeggen het uiterlijk niet telt, maar dat is natuurlijk flauwekul.

Door alle lichamelijke veranderingen worden tieners zich ook bewust van hun eigen seksuele gevoelens en verlangens. Ze raken geïnteresseerd in leeftijdgenoten van de andere of dezelfde sekse. Tieners lezen hier graag over om zo hun eigen seksuele gevoelens te herkennen. Ook verliefdheden kunnen komen en gaan, dit is vaak nog oefenen.

Behalve alle lichamelijke veranderingen, zoals het ineens groter en breder worden, verandert ook de manier van denken. Ze zullen meer verbanden leggen en doorddenken over iets. Bovendien spreekt niets meer vanzelf, over alles moet en zal gediscussieerd worden. Maar vooruit denken wordt nog niet gedaan, ze hebben op dit moment genoeg aan hun hoofd; hoe zie ik eruit? Ik ben verliefd. Hoe ga ik om met...? enzovoort.

Tieners zijn op zoek naar zichzelf. Door alle veranderingen is er een heel nieuw persoon; wie ben ik, wat kan ik én wat wil ik? Er moet een nieuwe positie bepaald worden, want hoe staan alle andere mensen tegenover mij? De slimste van de basisschool is niet automatisch de beste van de brugklas en de jongen die altijd gepest werd, kan op de middelbare school juist heel geliefd zijn. Ook worden tieners zich meer bewust van andere culturen. Dit alles brengt gevoelens van onzekerheid met zich mee. Tieners ontwikkelen een zelfbeeld, een eigen identiteit. Dit gebeurt door de ervaringen die ze opdoen op school, thuis, met vrienden of in de maatschappij.

Ze leren over zichzelf door de dingen die tegen hen gezegd worden, de oordelen die ze krijgen en dingen die ze meemaken in wisselende situaties. Natuurlijk doet een kind dat al van jongs af aan, maar een tiener staat er meer bij stil. De tiener gaat beseffen dat hij zich bijvoorbeeld in verschillende situaties anders gedraagt. Zo kan hij bijvoorbeeld ontdekken dat hij er niet van houdt om in het middelpunt van de belangstelling te staan.

Doordat alle oude zekerheden wegvallen, gaat de tiener op zoek naar de gelegenheid om uit te zoeken wat er bij hem past; Wat zou er gebeuren als ik mijn huiswerk niet maak? Word je populair als je gaat roken? Wat gebeurt er als je blowt? Blijven je ouders van je houden, ook als je dingen anders doet dan zij?

Moeder van Esther (17)

Mijn dochter belde om te zeggen dat ze wat later was, dat ze er nu aankwam en dat ze een verrassing had. Ze kwam binnen en deed haar capuchon af. Daaronder zat een hoofd met knalgroen haar. Stralend keek ze mij aan: „Hoe vind je het?” „Nou, nogal groen”, stamelde ik. „Vind je het niet leuk?” „Leuk, leuk... ik moet eraan wennen.” „Vind je het erg als mijn haar groen is?” „Nou nee, ik vind het niet erg, ik vind het wel moedig dat je het durft, er zijn vast niet veel kinderen die dat doen”. Dat antwoord stemde haar tevreden. Groen haar: dat durft niet iedereen, daarom deed ze het juist.

*Een paar dagen later begon ze over een piercing. Oh nee, niet dat ook nog. Groen haar kan ik hebben, maar een piercing? Liever niet. „Maar wat zou je doen als ik het toch deed?” „Dan zet ik je het huis uit”, antwoordde ik. Dat maakte wel indruk.
Een jaar later en een jaar wijzer zei ze: „Meende je dat nou, dat je me het huis uitzet als ik een piercing neem?” „Ach nee, natuurlijk niet...” „O, dat is dan maar goed ook, want of jij het nu wilt of niet, ik ga toch een wenkbrauwpiercing nemen.”*

Voor een tiener is deze fase in zijn leven met al die onzekerheden dus ongemakkelijk, maar ook spannend. Experimenteren, beleven wat er te beleven valt, uitzoeken wat de consequenties zijn van zijn daden of die van anderen. Het geeft een puber ook de kick die nodig is om door de puberteit te komen. Al doende wordt hij wijzer over wie hij zelf is, wie hij zou willen zijn, in wat voor wereld hij staat en hoe hij daarin een rol kan gaan spelen.

School

School neemt in het leven van een tiener een belangrijke plaats in; alleen al omdat ze er een groot deel van hun tijd doorbrengen en er met leeftijdgenoten optrekken. Sommige tieners zien vol verlangen uit naar het moment dat ze naar de middelbare school gaan. Ze voelen zich te groot voor de basisschool en hebben behoefte aan een nieuwe uitdaging. Deze kinderen vinden dikwijls snel hun weg in het nieuwe systeem. Maar er zijn ook kinderen die moeite hebben met de overstap; die met spijt de veilige overzichtelijke basisschool verlaten en zich zenuwachtig maken voor dat grote gebouw en al die onbekende gezichten.

Moeder van Cindy (13)

Ze zag verschrikkelijk op tegen die nieuwe school. Ze was ontroostbaar toen ze hoorde dat haar beste vriendin een Havo-advies had en naar een andere school ging. Aan het eind van de vakantie had ze steeds buikpijn, zoveel zorgen maakte ze zich erover.

In de lagere klassen van het voortgezet onderwijs is het voor een puber soms moeilijk zich in de eerste plaats met school bezig te houden, in het laatste jaar kan hij er niet meer onderuit. Hij is overgegaan naar de hoogste klas omdat de school verwacht dat hij het eindexamen kan halen. Voor veel leerlingen is dat een prettig vooruitzicht en een beloning voor al hun gezwoeg. Maar voor sommigen is het halen van het eindexamen een schrikbeeld. Wat moet je daarna? Nu moeten ze ineens zelf bedenken wat ze verder willen met hun leven. Angst voor het examen dat zo definitief een eind maakt aan een leuke schooltijd, kan de beste leerling overkomen. Het kan soms gepaard gaan met depressieve verschijnselen zoals niet meer naar school gaan en uren in bed blijven, nergens meer interesse voor kunnen opbrengen, hangen bij vrienden en blowen.

Vrienden en verenigingen

Het prettige van vrienden is dat ze dezelfde soort dingen meemaken. Ze leiden hetzelfde leven, vinden dezelfde dingen belangrijk en hebben thuis hetzelfde 'gezeur' aan hun hoofd.

Tieners willen meer zelf kunnen bepalen en zich vrij voelen van de regels die thuis gelden. Zich verbinden aan een groep vrienden is een prima manier om daarmee te gaan oefenen. In een vriendengroep leren tieners veel van hun leeftijdgenoten. Ze ontwikkelen sociale vaardigheden en doen er mensenkennis op.

Tieners krijgen meer zelfvertrouwen om hun eigen mening te vormen en in te gaan tegen wat hun ouders willen. Op vrienden kun je terugvallen als je het thuis niet prettig hebt. Ze staan er daardoor minder alleen voor. Je kunt dingen bespreken waar ouders geen verstand van hebben. Vrienden kunnen tieners steunen op de manier die ze het meeste helpt.

Moeder van Marian (17)

De beste vriendin van mijn dochter is heel verdrietig en gedeprimeerd. Haar moeder is een tijdje geleden overleden. Ze heeft soms nergens zin in en trekt zich dan terug. Mijn dochter gaat vaak naar haar toe. Ze luisteren samen naar een nieuwe cd, of ze neemt haar mee naar de film of het café om weer een beetje onder leeftijdgenoten te zijn. Die afleiding doet haar goed.

Groepsgevoel is belangrijk. Een tiener wil graag bij de groep horen. Als je niet bij een groep hoort dan lig je eruit, heb je kans gepest te worden. Dat wil geen enkele tiener.

Bij een groep horen een aantal 'regels', een tiener hoort er pas bij als hij op een bepaalde manier gekleed is, z'n haren draagt als hanenkam of haar schoenen van dat ene merk zijn. Een tiener kiest op dat moment niet direct voor zichzelf, voor wat hij mooi vindt, maar voor wat belangrijk is in de groep.

Dit kan soms botsen tussen ouders en tieners. Een ouder heeft enigszins een verwachtingspatroon van zijn tiener en als de tiener een andere kant op gaat dan de ouder graag zou zien, kan dit strijd opleveren.

Ook internet, TV, muziek enzovoort is belangrijk voor een tiener. Er wordt in de pauzes op school alleen maar gepraat over die ene soap of die gave band. Via hun Smartphone kunnen ze uren met elkaar kletsen door middel van chat of social media zoals Twitter.

Er zijn ook tieners met 'verkeerde' vrienden; personen van wie een negatieve invloed uitgaat. Op sommige tieners kunnen die personen juist een behoorlijke aantrekkingskracht uitoefenen. Waarschijnlijk omdat ze iets totaal anders bieden dan de tiener gewend is. Soms gaat zo'n vriendschap samen met een verslechterde relatie tussen de ouder en de tiener. Het is voor de tiener een manier om zijn ouders even buitenspel te plaatsen. Tieners die in zo'n situatie terechtkomen, overzien vaak niet de gevolgen van hun gedrag. Ze zijn te goedgelovig en een gemakkelijk slachtoffer voor wie kwaad wil. Uiteindelijk moet de tiener zelf onderscheid leren maken tussen mensen die deugen en mensen die dat niet doen. In het clubwerk kun je dit ter sprake brengen door het bijvoorbeeld tot een gespreksonderwerp te maken waarin tieners worden gestimuleerd om zelf hun mening te vormen.

Sommige tieners zijn actieve sportbeoefenaars. Er is tegenwoordig een ruim aanbod aan sporten waarmee kinderen vaak al op de basisschool hebben kunnen kennismaken. Op een sportclub leren tieners discipline, doorzettingsvermogen en sociaal gedrag. Bovendien is sporten gewoon leuk. Tieners hebben behoefte aan situaties waarin ze zich fysiek kunnen uitleven en kunnen uitvinden waar hun grenzen liggen. Niet voor niets wordt actieve sportbeoefening genoemd als een middel om te veel energie bij jongeren in banen te leiden en vandalisme of geklier op straat te voorkomen. De keuze van een sport wordt bepaald door de interesse van een tiener of gewoon door het feit dat hun vriend ook op die sport zit. Want behalve het sporten zelf, zijn vooral de contacten met andere leeftijdgenoten een belangrijke reden om lid te zijn van een sportclub.

Vader van Joris (12)

Onze zoon heeft last van astma. De arts adviseerde hem te laten sporten. We hebben ons samen in verschillende sporten verdiept en toen koos hij voor roeien. Hij heeft het erg getroffen met die vereniging. Er heerst een goede sfeer doordat jongeren die er al wat langer op zitten, de nieuwkomers opvangen en wegwijs maken. Hij kreeg twee keer in de week les van een goede instructeur en zat in een leuk groepje. Zijn lichamelijke conditie is met sprongen vooruitgegaan. Hij heeft zich van een zwak, kortademig ventje ontwikkeld tot een stevige tiener die nu is gevraagd om mee te trainen voor het wedstrijdroeien.

Thuis en Familie

Het is verleden tijd dat ieder kind als vanzelfsprekend opgroeit met een vader en een moeder. Het aantal echtscheidingen is groot. Er zijn gezinnen waarin één van de ouders op jonge leeftijd overleden is, of gezinnen waar kinderen opgroeien bij een lesbisch of homoseksueel ouderpaar. Er zijn vrouwen die er bewust voor gekozen hebben om in hun eentje een kind te krijgen en groot te brengen. Er zijn dus nogal wat variaties mogelijk.

De meeste pubers lijken er nauwelijks onder te lijden dat ze in een anders-dan-anders gezin opgroeien. Ze vinden het soms wel vervelend, omdat ze bijvoorbeeld de enige in de klas zijn met twee moeders. Anderen zijn er juist weer trots op.

Verschillen kunnen er ook zijn als gevolg van een andere culturele achtergrond.

Vaak wordt er gedacht dat jongeren die tussen twee culturen leven, meer problemen hebben met de ontwikkeling van een eigen identiteit, een eigen levenswijze, dan Nederlandse jongeren. Elke cultuur heeft zijn eigen gedragsregels en jongeren weten met die verschillende culturen en gedragsregels meestal goed om te gaan.

Tieners gaan anders tegen ouders aankijken, de wereld blijkt groter te zijn dan groep 8 en hun familie. Het vertrouwde beeld over de ouders is niet meer houdbaar. Tieners gaan ze zien als wezens met sterke maar ook met minder sterke kanten. Ze kunnen zich zelfs tijdelijk gaan schamen voor hun ouders, bijvoorbeeld omdat ze zo 'achterlijk' doen tegen hun vrienden. Omdat ze zich niet begrepen voelen terwijl de puber zeker weet dat hij zijn best doet om rekening met zijn ouders te houden.

„Weet je wat ik ben?” vroeg een tiener eens. „Ik ben een komma.” „Wat bedoel je?” antwoordde ik. „Kijk, telkens als ik tegen mijn vader praat, houdt hij op met praten en maakt hij een kommateken. Maar als ik klaar ben, gaat hij gewoon weer verder alsof ik niets heb gezegd. Ik ben gewoon een komma midden in zijn zinnen, hij hoort niet wat ik zeg”.

Tieners hebben het gevoel verschillende kanten opgetrokken te worden, ze willen contact met hun ouders én hun eigen onafhankelijkheid. Dit is vooral in het begin van de puberteit, later zijn ze minder voorzichtig. De tieners krijgen een innerlijke dwang om hun eigen weg te zoeken en te gaan. Zo veroveren zij hun eigen identiteit. De waarden en het gedrag van hun ouders worden daardoor kritisch bekeken. De afstand in de communicatie tussen tieners en ouders is voor een deel natuurlijk, normaal en gezond.

Bijlage 6 Achtergrondinformatie Theorie kindermishandeling

Risicofactoren

De factoren die tot een problematische opvoedsituatie kunnen leiden, hangen samen met:

1. De problemen en persoonlijkheid van de ouder
2. Kenmerken die het kind extra kwetsbaar maken
3. Leefomstandigheden.

1. Problemen en persoonlijkheid van de ouder

Persoonlijke problemen

- Een verslaving maakt drank, drugs of gokken voor de ouder zo belangrijk dat hij het welzijn van zijn kind uit het oog verliest.
- Psychische of psychiatrische problemen of een chronische ziekte kunnen ouders beperken in het geven van voldoende ouderlijke zorg.
- Ernstige relatieproblemen kunnen leiden tot spanningen waar de kinderen onder lijden.
- Ook ouders met een verstandelijke beperking kunnen beperkt zijn in het geven van voldoende stimulering.

Nare jeugdervaringen

De eigen jeugdervaringen zijn van grote invloed op de manier waarop ouders met hun kind omgaan. Wanneer de ouder zelf op een liefdevolle manier is opgevoed, kan hij daar emotioneel en praktisch veel steun uit putten. Wanneer die jeugd minder plezierig is geweest, heeft dat zijn weerslag op de opvoeding. Enerzijds kan de ouder zo geobsedeerd zijn om het beter te doen dan de eigen ouders, dat hij overdrijft in de bescherming van het kind of teveel begrip van het kind verwacht. Anderzijds kan het zijn dat de ouder niet beter weet of kan: hij kopieert het gedrag van zijn ouders. Dit betekent niet dat elke ouder die vroeger is mishandeld, zijn eigen kind slecht behandelt. De meesten weten die herhaling te vermijden. Het is daarvoor van belang in hoeverre de ouder de vervelende jeugdervaringen heeft weten te verwerken en hoe hij als volwassene staat tegenover dat wat vroeger gebeurd is.

Gebrek aan pedagogische kennis en/of besef

Gebrek aan informatie en kennis bij ouders over pedagogische ontwikkelingslijnen van kinderen kan ertoe leiden dat kinderen worden overvraagd of juist te weinig gestimuleerd worden. De ouder heeft geen besef van wat het kind nodig heeft aan zorg, warmte en bescherming. De ouder mist de vaardigheid om de emoties en bedoelingen van het kind juist te interpreteren. De ouder weet zich dus niet in het kind in te leven en vindt daarnaast geen goede balans tussen de belangen van het kind en die van zichzelf.

2. Kenmerken die het kind extra kwetsbaar maken

Te vroeg geboren

Bij te vroeg geboren baby's bestaat het risico dat, onder meer door verblijf in de couveuse, de hechting tussen moeder en kind een valse start maakt: de moeder heeft moeite het kind te accepteren en voelt te weinig liefde voor het kind.

Huilbaby

Een huilbaby vraagt veel geduld van de ouder. De huilbuien kunnen de ouder op een gegeven moment te veel worden.

Kind met een handicap

De opvoeding van het kind kan een ouder die toch al onder druk staat, nog zwaarder vallen als de zorg verhoudingsgewijs veel tijd en energie vraagt.

Druk kind

Drukke kinderen gunnen hun ouders haast geen moment rust, iets waar ze zelf niets aan kunnen doen. Dag en nacht hebben ouders hun handen vol aan het kind: telkens moeten zij ingaan op de aandacht die het kind vraagt, telkens moeten zij het kind terechtwijzen omdat het ongehoorzaam is.

Ongewenst kind

Wanneer het kind ongepland komt, is de geboorte een verandering die de ouder te zwaar kan vallen. Hobby's, uitgaan, contact met vrienden, het zal allemaal op het tweede plan komen te staan. Als een ouder daar niet aan toe is, ligt mishandeling of verwaarlozing op de loer. Vooral bij jonge ouders is er kans op problemen.

Stiefkind

Het komt voor dat een stiefouder een kind uit een eerdere relatie van de partner niet accepteert. Het kind wordt tot zondebok. Het kind krijgt het dubbel zwaar als ook de eigen ouder de ergernissen over de vroegere relatie uit in psychische of lichamelijke mishandeling of verwaarlozing van het kind.

3. Leefomstandigheden

De situaties die hierna geschetst worden, vragen nogal wat veerkracht van de ouders. Veel van hen weten zich te redden in die moeilijke omstandigheden, maar voor anderen is de misère te ingrijpend en wordt het kind aan zijn lot overgelaten of worden de problemen op het kind afgereageerd.

Sociaaleconomische omstandigheden

Financiële problemen zetten een gezin onder druk. Slechte of te kleine huisvesting is een andere doorlopende bron van zorg. Als beide ouders werkloos zijn, is de kans groter dat irritaties escaleren tot hevige ruzies. Al deze omstandigheden hangen natuurlijk met elkaar samen en hebben ook verband met de persoonlijke problemen waar ouders mee worstelen. Een werkloze ouder die de verveling wegdrinkt, de relatieproblemen die daar het gevolg van zijn, weer verergerd door de weinige vierkante meters waarop ze moeten leven; het een versterkt het ander.

Sociaal isolement

Ouders die weinig contact hebben met familie, vrienden of buurtgenoten bevinden zich in een sociaal isolement. Alle zorg komt op de ouders neer en in moeilijke tijden is er niemand die bij kan springen of die praktische of morele steun biedt.

Het gebrek aan sociale steun kan nog worden verstrekt als een van de ouders zich afzijdig houdt van de opvoeding. De andere ouder heeft dan een te grote last op de schouders, zeker als de partner wel commentaar geeft als iets in de opvoeding haar of hem niet zint.

Een alleenstaande ouder mist de steun van een partner sowieso en moet, bij het ontbreken van steun uit de omgeving, zelf alle problemen oplossen. Deze zware belasting betekent een extra risico op opvoedingsproblemen of erger.

Gezinnen die nieuw zijn in Nederland, moeten het hier zien te redden zonder steun van de familie die is achtergebleven in het land van herkomst. In vele culturen speelt die familie een grotere rol in de opvoeding van het kind dan we in Nederland gewend zijn. Het kost de ouders extra gewenning om de opvoeding nu zonder hulp van anderen te volbrengen.

Het sociale isolement gaat vaak hand in hand met slechte sociaaleconomische omstandigheden en persoonlijke problemen van de ouders. Een gezin met weinig geld waarvan de ouders schulden maken bij vrienden en daardoor hun kennissenkring zien afbrokkelen, de ouder die niemand meer thuis uitnodigt omdat de partner elke avond dronken is: het zijn voorbeelden waarin het isolement groeit en niemand ziet dat de ouder steeds verder in de problemen raakt.

Sommige ouders zoeken het sociale isolement juist op om op die manier te verbergen dat ze de opvoeding van hun kind niet onder controle hebben. Voor de buitenwereld blijft kindermishandeling daardoor onopgemerkt. Dit geldt zeker voor misstanden in regelmatig verhuizende gezinnen.

Gevolgen van kindermishandeling

Hieronder een greep uit de mogelijke korte-termjngevolgen van kindermishandeling. Het is geen compleet beeld, maar geeft een indruk van de diversiteit en ernst van de gevolgen.

Fysiek letsel

Lichamelijke mishandeling veroorzaakt lichamelijk letsel. Een blauwe plek, een brandwond, een botbreuk: het zijn voorbeelden van verwondingen die het kind kan oplopen. De meeste verwondingen gaan vanzelf over of zijn met medische hulp te genezen. Niettemin kunnen ernstige verwondingen littekens achterlaten die het kind aan het nare voorval blijven herinneren. Het heftig heen en weer schudden van een baby (het *shaken baby syndrom*) kan bloedingen veroorzaken in de hersenen. Dat risico bestaat ook als een kind zeer krachtig tegen het hoofd wordt geslagen. Wanneer het kind in de buik wordt gestompt of geschopt, lopen inwendige organen gevaar. In extreme gevallen, bij zware lichamelijke mishandeling of verwaarlozing, kan het kind zelfs aan de gevolgen overlijden. In 1997 werd een landelijk onderzoek uitgevoerd om te achterhalen hoeveel kinderen in 1996 waren overleden als gevolg van kindermishandeling. Daaruit kwam naar voren dat het in dat jaar om minimaal 40 kinderen ging.

Seksueel misbruik kent zijn eigen lichamelijke schade: verwondingen aan geslachtsorganen of de anus bijvoorbeeld. Meestal ontbreken deze lichamelijke sporen, wat het bewijzen van seksueel misbruik bemoeilijkt. Het seksueel contact kan ook veroorzaken dat het kind seksueel overdraagbare ziektes oploopt. Als de pleger van het misbruik seropositief is, loopt het kind zelfs het gevaar op vroege leeftijd aidspatiënt te worden. Genoemde besmettelijke ziektes kan het kind door verscheidene vormen van seksueel contact oplopen, onder meer door geslachtsgemeenschap waarbij geen condoom wordt gebruikt. Dit heeft nog een ander risico: zwangerschap.

De kans is dan aanwezig dat de pleger druk uitoefent om via abortus een einde te laten maken aan de ongewenste zwangerschap, om zo het misbruik verborgen te houden.

Ontwikkelingsstoornissen

Wil een kind op een goede en gezonde manier opgroeien, dan zijn positieve stimulansen van buitenaf belangrijk. Met name een positieve interactie met de ouders is onontbeerlijk. Een goede lichamelijke verzorging, het geven van liefde en aandacht en het belonen van goed gedrag van het kind, zijn daarvan enkele voorbeelden. Kindermishandeling remt de ontwikkeling juist af en kan stoornissen veroorzaken; het schaadt dan de emotionele ontwikkeling en de vooruitgang van de motoriek, de groei, de spraak, het taalgebruik en de intellectuele vermogens.

De schade aan de emotionele ontwikkeling tijdens de jonge jaren kan op adolescentie leeftijd uitmonden in combinaties van ernstige gedragsproblemen, verslaving, crimineel gedrag en psychische problemen. De psychische verwarring kan voor het kind zo ondraaglijk worden, dat hij besluit tot zelfdoding.

Verstoord sociaal functioneren

Door de mishandeling, verwaarlozing of het misbruik kan het kind moeite hebben om te functioneren in de maatschappij: die gevolgen doen zich op allerlei manieren voor. We geven twee voorbeelden. Een kind dat lichamelijk verwaarloosd wordt, valt uit de toon bij andere kinderen.

En die andere kinderen hebben dat snel in de gaten. Zij kunnen gemeen hard zijn tegen iemand die 'anders' is, zonder dat ze in de gaten hebben wat ze hun buurt- of klasgenootje aandoen.

Thuis durft een kind niet of nauwelijks in opstand te komen tegen de moeder of vader die hem het leven dwars zit. Soms reageert een kind dat af door buitenshuis dwars en opstandig te zijn: daar maakt hij zelf wel uit wat wel en niet mag. Daarnaast kan een kind zich terugtrekken en het contact met anderen zo veel mogelijk uit de weg gaan, waardoor hij in een isolement raakt.

Algemeen

De ontwikkeling van een kind leunt voor een groot deel op de interactie met de ouders. Zeker in de eerste levensjaren. Later speelt de omgeving een steeds belangrijker rol. De liefdevolle zorg en aandacht van de ouder is voor het opgroeiende kind een basis voor wederzijds vertrouwen. Dat creëert een veilige sfeer waarin het kind zich kan ontplooien. Verder biedt de positieve aandacht van de ouder het kind de benodigde stimulansen om zich evenwichtig te ontwikkelen: emotioneel, intellectueel en lichamelijk.

Kindermishandeling zet door het ontbreken van die geborgenheid de ontwikkeling zwaar onder druk. Het vertrouwen in anderen is ondermijnd.

Het kind ervaart de buitenwereld daardoor als een vijandige omgeving en dat verstoort de sociale omgang met de kinderen en volwassenen om hem heen.

De schuld voor het gedrag van de ouders zoekt het kind bij zichzelf. Het kind krijgt een verwrongen, negatief beeld van zichzelf en zo loopt zijn zelfvertrouwen een grote deuk op.

Verwaarlozing kan ernstige gevolgen hebben voor de gezondheid en lichamelijke ontwikkeling van een kind. Zeker als kinderen voor de lichamelijke zorg afhankelijk zijn van hun ouders, zoals bij jonge, zieke en gehandicapte kinderen het geval is. Ook bij lichte vormen van verwaarlozing blijft het kind in veel gevallen toch achter in lichamelijke ontwikkeling, in de ontwikkeling van de motoriek en vertoont het storingen in de motoriek.

Veel heel jonge verwaarloosde kinderen lijden aan voedingsstoornissen.

Daarnaast zijn bij jonge verwaarloosde kinderen achterstanden geconstateerd in hun cognitieve ontwikkeling. Zij scoren lager op intelligentietests dan kinderen die uit, in sociaaleconomisch opzicht, vergelijkbare gezinnen komen. Ook kan de taalontwikkeling vertraagd zijn.

Psychische verwaarlozing in de eerste levensjaren kan ook leiden tot ernstige gedragsstoornissen.

Oudere kinderen leren al snel zichzelf te behelpen en zich zelfstandig te gedragen, wat tot pseudo-volwassen gedrag kan leiden. Verwaarloosde kinderen gedragen zich bovendien vaak sociaal afzijdig en zijn weinig sociaal vaardig. In vergelijking met niet-verwaarloosde kinderen hebben zij minder contact met andere kinderen en helpen en troosten zij hun klasgenoten minder. Bij kinderen ouder dan zes vallen vooral problemen in gedragsregulatie en in het sociale functioneren op.

Kinderen die getuige zijn van gezinsgeweld

Kindermishandeling is een vorm van huiselijk geweld. Maar kinderen kunnen niet alleen direct slachtoffer zijn van huiselijk geweld, maar er ook getuige van zijn. Het meest is bekend over kinderen die getuige zijn van partnergeweld, in het bijzonder van vrouwenmishandeling in heteroseksuele relaties. Bij naar schatting 30% tot 70% van de gevallen van vrouwenmishandeling worden ook de kinderen mishandeld.

Naast vrouwenmishandeling valt ook mannenmishandeling en mishandeling in homorelaties onder partnergeweld. Daarnaast kan in gezinnen sprake zijn van geweld tussen broers en zussen en van oudermishandeling, wat wil zeggen dat kinderen gewelddadig zijn ten opzichte van hun ouders.

Gevolgen

De gevolgen van het aanschouwen van geweld kunnen verstrekkend zijn. Uit internationale studies blijkt dat circa 40 procent van de kinderen die getuige zijn van geweld daar ernstige schade van ondervindt. Een aantal van hen raakt getraumatiseerd, maar vermoedelijk lopen ook veerkrachtige kinderen littekens op en ondervinden ze gevolgen van het geweld (Dijkstra, 2001). De schade wordt zichtbaar in de lichamelijke, cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen. Bij baby's kunnen problemen zich bijvoorbeeld uiten in extreme angst voor harde geluiden en schreeuwende stemmen. Peuters vertonen soms een vertraagde ontwikkeling van zindelijkheid en taalbeheersing. Kleuters die getuige zijn van geweld kunnen sociale problemen krijgen door agressief gedrag tegenover leeftijdsgenoten, gezinsleden, dieren of dingen. Oudere kinderen kunnen agressief en vernielzuchtig zijn of zich juist sterk terugtrekken in zichzelf. Opgroeien in een gewelddadig gezin is volgens sommige onderzoekers een sterke voorspeller van ernstige puberproblemen, zoals depressie, agressie en jeugdcriminaliteit.

Bijlage 7 Actieplan pedagogische verantwoordelijkheid

Wat heb jij nodig om goed te kunnen omgaan met signalen binnen de organisatie?

Hoe ziet, volgens jou, de gewenste situatie er uit?

Ik neem het volgende initiatief om de gewenste situatie te bereiken:

Zaken waar je persoonlijk aandacht aan wil besteden (denk aan vaardigheden, kennis, en deskundigheid):

Ik ga dit bereiken door:

Bijlage 8 - Evaluatieformulier Verontrustende Signalen bij Kinderen

Naam:

Organisatie:

Datum:

1. Wat is je algemene indruk over deze bijeenkomst?
Goed Voldoende Onvoldoende (*)
2. Werd er op een goede manier aandacht aan de theorie gegeven?
Ja Nee (*)
3. Was er een goede koppeling tussen theorie en praktijk?
Ja Nee (*)
4. Heeft de training je verder op weg geholpen bij het (vrijwilligers)werk?
Ja Nee (*)

5. Wat werkte goed voor jou in deze bijeenkomst?

.....

.....

.....

6. Wat ga je in de praktijk toepassen?

.....

.....

.....

7. Ik heb de volgende suggesties / ideeën / opmerkingen voor de volgende bijeenkomst:

.....

.....

.....

* Omcirkel het juiste antwoord

Dank je wel voor het invullen!

Bijlage 9 Adressen

VEILIG THUIS: advies en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling	www.vooreenveiligthuis.nl 0800-2000 (dag en nacht, ook in het weekend)
Soms is er een calamiteit waarbij het nodig is om direct actie te ondernemen. Voorbeelden hiervan zijn ongewenst gedrag, een ongeval met letsel of dodelijke afloop, een sterfgeval, brand in je Scoutinggebouw of kindermishandeling.	Voor dringende situaties kun je 24 uur per dag contact opnemen met Scouting Nederland via het telefoonnummer 033 - 496 09 11.

Bijlage 10 Gespreksvoering met kinderen

Hoe benader je een kind dat (wellicht) mishandeld wordt door zijn ouders en tegelijkertijd zijn ouders niet wil afvallen? In dit hoofdstuk komt aan de orde hoe je contact kunt leggen met het kind en hoe je de problemen bespreekbaar kunt maken².

Contact met het kind

Gevoelens van het kind

Een kind dat aan een volwassene vertelt dat hij thuis mishandeld wordt, moet heel wat overwinnen. Kinderen zijn loyaal aan hun ouders. Het kind is er misschien niet zeker van dat er een probleem is. Hij weet niet goed wat 'normaal' is of hij schaamt zich over de situatie. Daarnaast speelt er de angst voor de gevolgen, voor straf van de ouders of voor uithuisplaatsing. Misschien gaan zijn ouders wel scheiden of moet vader naar de gevangenis. Een kind kan de gevolgen niet overzien. Eigenlijk hoopt het dat het allemaal vanzelf goed komt. In veel gevallen zal het kind dus met tegenstrijdige gevoelens in zo'n gesprek zitten.

Doelen van het gesprek

Als jij je bewust bent van deze gevoelens van het kind, wordt het gemakkelijker om het doel van het gesprek te bepalen. Mogelijke doelen zijn:

- het kind steunen;
- helder krijgen wat er aan de hand is;
- helder krijgen hoe het kind de problemen beleeft;
- het kind duidelijk maken dat hulp van anderen nodig is om de problemen thuis op te lossen;
- vertrouwen winnen voor verder contact.

Het gaat er dus niet om het kind duidelijk te maken dat het mishandeld wordt of om meteen harde bewijzen te zoeken voor mishandeling. Een onthulling forceren kan het kind schade berokkenen.

Aandachtspunten voor een gesprek met het kind

Voorbereiding

Als een kind uit zichzelf begint over de problemen thuis, valt er weinig voor te bereiden aan zo'n gesprek. De hierna volgende aandachtspunten voor het voeren van een gesprek zijn vooral bedoeld voor geplande gesprekken maar kunnen ook als leidraad dienen voor onverwachte gesprekken. In beide situaties gaat het om je houding en je reactie. Het allerbelangrijkste is dat een kind dat eenmaal de stap heeft genomen om steun te zoeken en iets te vertellen, niet weer in zijn schulp kruipt. Bepaal eerst het doel van het gesprek. Stel daarbij niet te veel doelen tegelijk. Als je het vertrouwen van het kind kunt winnen voor verder contact, is er al veel bereikt.

Algemene aandachtspunten

- Zoek een rustige plek en neem de tijd voor het gesprek.
- Zorg voor een veilige sfeer. Stel het kind op zijn gemak. Bedenk dat langdurig oogcontact bedreigend kan zijn. Datzelfde geldt voor lichamelijk contact; raak het kind dus niet onnodig aan.
- Geloof het kind, neem zijn signalen serieus. Er is hoe dan ook iets aan de hand.
- Luister naar het kind en volg het tempo van het kind, forceer niets. Kom ook niet direct met oplossingen. Respecteer het als het kind iets (nog) niet wil vertellen. Gebruik de woorden van het kind als je iets wilt vragen of samenvatten.

² Uit *Protocol Ongewenst Opvoedgedrag* van de werkgroep Ongewenst Opvoedgedrag Kindermishandeling Seksueel Misbruik; Deventer 2005

- Reageer rustig op wat het kind vertelt. Door een heftige reactie kan het kind weer dichtklappen. Veroordeel de ouders niet. Een kind heeft geen vertrouwen in iemand die zijn ouders afvalt. Vertel dat de ouders misschien zelf problemen hebben en dat die problemen en de mishandeling niet de schuld zijn van het kind. Vertel ook dat het kind niet de enige is die zo iets overkomt. Spreek tijdens het gesprek waardering uit voor zijn moedige stap.

Geheimhouding

Veel kinderen willen in eerste instantie alleen iets vertellen als het niet verder wordt verteld. Beloof echter nooit totale geheimhouding aan een kind. Leg dit uit.

Actief luisteren en vragen stellen

Door actief te luisteren, kun je veel informatie krijgen en laat je tegelijkertijd zien dat je het kind serieus neemt. Actief luisteren betekent luisteren naar zowel verbale als non-verbale boodschappen. Het betekent ook 'tussen de regels door' luisteren naar wat het kind eigenlijk wil zeggen. Stiltes en aarzelingen kunnen veel informatie geven. Probeer de gevoelens van het kind af en toe samen te vatten in de woorden van het kind. Zo ga je na of je het kind begrepen hebt. Stel vragen die het kind stimuleren om meer te vertellen. Een paar tips:

- Stel open vragen. Deze beginnen vaak met 'hoe' en 'kun je'. Bijvoorbeeld: "Hoe voelde jij je toen?" of "Kun je daar iets meer over vertellen?" Vermijd vragen die alleen met ja of nee te beantwoorden zijn zoals: "Voelde jij je toen verdrietig?" en "Deed het pijn?"
- Stel korte vragen.
- Stel niet te veel vragen achter elkaar. Het gesprek lijkt dan te veel op een verhoor.
- Stel geen waarom-vragen. Vooral jonge kinderen zijn niet in staat om aan te geven waarom er iets mis is.
- Vermijd suggestieve vragen. Laat het kind zelf benoemen wat er is gebeurd en leg het geen antwoorden in de mond.
- Dring niet aan als het kind vragen ontwijkt.

Het gesprek afsluiten

Het is belangrijk dat het kind na het gesprek het gevoel heeft dat het goed is geweest dat hij over zijn problemen thuis heeft gepraat. Stel het kind daarom gerust en uit waardering voor het feit dat hij je in vertrouwen heeft genomen. Het kind zal zich afvragen wat er na dit gesprek gebeurt. Leg daarom uit wat je gaat doen en vertel nogmaals dat je niets zult doen zonder dit met het kind te bespreken. Laat merken dat het kind bij je terecht kan. Spreek een volgend gesprek af en maak duidelijk wanneer en waar je bereikbaar bent. Het gesprek kan heel wat losgemaakt hebben. Het kind kan er behoefte aan hebben op korte termijn nog een keer met je te praten.

Na het gesprek

Blijf het kind steunen, ook als er nog geen aanleiding is om iets te ondernemen. Blijf toegankelijk voor contact.

Drie perspectieven in het gesprek

De drie perspectieven in het gesprek worden gebruikt door Trainersgroep Wilde Kastanje. Zij biedt deskundigheidsbevordering aan mensen die in hun werk complexe gesprekken moeten voeren³.

- Concrete (feitelijke) waarnemingen
- Hypotheses
- Interne gewaarwordingen, oftewel datgene wat bij jezelf gebeurt (zoals onderbuikgevoel)

Concrete waarnemingen

Wat neem ik feitelijk waar? (vraag: wat heb je gezien?)

Voorbeelden van concrete waarnemingen:

- ik zie dat je sandalen draagt
- ik hoor je zingen
- ik ruik alcohol
- ik zie je handen trillen
- ik zie je transpireren, ik ruik dat je zweet
- ik hoor je zeggen
- ik zie dat je er op de afgesproken tijd bent.

Om te kunnen blijven waarnemen is het zaak te kijken en luisteren naar je gesprekspartner. Dus te zien, te horen (ruiken). Interessant zijn de veranderingen die zich voordoen in het gelaat, de lichaamshouding, de toonhoogte van de stem, de huid, de ogen, bewegingen enzovoort.

Elke verandering, hoe miniem ook, verandert iets in het 'zijn' van de ander. Iets van binnen komt naar buiten. Bewust of onbewust.

Door te benoemen wat je ziet, hoort, kun je je gesprekspartner helpen woorden te geven aan wat toch al naar buiten komt:

- 'Ik zie je lip trillen, wat gebeurt er met je?'
- 'Je gaat harder praten, wat gebeurt er?'

Hypotheses

Met hypotheses wordt bedoeld: interpretaties, denken over, concepten, fantasieën.

(vraag: Wat fantaseer je bij deze persoon, hoe is het met hem of haar?)

In de eerste paar seconden dat we iemand tegenkomen krijgen we een heleboel informatie. Concrete, feitelijke informatie (zie boven). Daarnaast ontstaan onmiddellijk ook hypotheses over wat voor iemand die ander is.

Een mens kan bijna niet anders dan informatie indelen aan de hand van criteria die hij bij eerdere gelegenheden in contact met anderen heeft opgedaan. Om iets voor mij betekenisvol te laten zijn, zonder alles steeds opnieuw uit te vinden, móet ik er mijn model van de wereld, mijn ervaringen, mijn idee over hoe de wereld en de mensen in elkaar zitten, over heen leggen.

Een hypothese (over een ander) is een vooronderstelling, niet de waarheid. Je kunt bij de ander checken in hoeverre jouw hypothese over de ander 'waar' is. Dan heb je weer concrete informatie.

³ <http://www.wildekastanje.nl/>

Beschouw je eigen hypothesen als een gids. Ze ontstaan niet voor niets. Benut ze in het gesprek, maar wees daarbij bescheiden. Poneer ze nooit als waarheden, maar check zorgvuldig of jouw hypothese wel klopt. Formuleer zorgvuldig: gebruik 'ik-boodschappen': 'Ik heb de indruk dat je je niet helemaal op je gemak voelt bij me, zie ik dat goed?'

Interne gewaarwordingen

Tijdens een gesprek met het personage kan dit ook gebeuren. Je kunt ineens naar aanleiding van wat het personage doet of zegt een (heel sterke) emotie bij jezelf voelen opkomen: verveling, boosheid, angst, verdriet, irritatie. Dit soort emoties of eigen gewaarwordingen komen meestal voor je gevoel heel slecht uit, waardoor de neiging ontstaat ze te negeren. Echter, vaak is deze emotie wel degelijk voor de ander voelbaar. Negeren kan in dat geval het contact in de weg staan, omdat het onderwerp van gesprek niet overeenkomt met wat onderhuids tussen de gesprekspartners gebeurt. Bijvoorbeeld: beiden spelen 'mooi weer', terwijl je diep van binnen een afkeer voelt. Vandaar dat het zinvol is om je eigen gevoelens of emoties te (leren) waarnemen.

Zodra je een gevoel/emotie gewaar bent is het belangrijk te kiezen wat je ermee doet. Hoe kun je jouw gevoel benutten in het gesprek? Hoe zorg je ervoor dat datgene wat bij jezelf gebeurt de kwaliteit van het gesprek verhoogt, in plaats van dat het tot een splijtzwam leidt? In de training wordt hier expliciet aandacht aan besteed.

Een aantal mogelijkheden om constructief om te gaan met eigen gevoelens in een gesprek:

- Je neemt je eigen gevoelens waar en besluit op basis daarvan het gesprek een andere wending te geven. Of je eigen aanpak te wijzigen. Het gevoel zelf laat je onbenoemd.
- Je neemt je eigen gevoelens waar en je herkent dat dit gevoel ontstaat door 'oud zeer' in je persoonlijke geschiedenis. Je 'parkeert' het gevoel: je besluit er nu geen aandacht aan te besteden, maar het gevoel later te onderzoeken. Bijvoorbeeld in supervisie.
- Je neemt je eigen gevoelens waar en je besluit om het in te brengen in het gesprek. Daarbij is het noodzakelijk heel zorgvuldig te formuleren. Een aantal tips:
 - o Gebruik altijd 'ik-boodschappen', omdat je daarmee duidelijk maakt dat je iets vertelt over jezelf, in plaats van een oordeel geeft over de ander. Bijvoorbeeld (bij angst): 'als je zo tegen me praat merk ik dat ik bang word. Als ik bang word kan ik niet meer luisteren. Wil je ophouden met zo tegen me praten?'
 - o Koppel je gevoel aan concrete waarnemingen. Bijvoorbeeld (bij verveling): 'Ik hoor je het zelfde verhaal X nu voor de derde keer vertellen, kun je me uitleggen wat X zo belangrijk voor je maakt?'
 - o Leg de verbinding tussen je eigen gevoel en (het verhaal van) de ander, zodat de ander het onderwerp van gesprek blijft en niet jijzelf het onderwerp van gesprek wordt. Bijvoorbeeld (bij verdriet): 'als ik je dit hoor zeggen dan raakt me dat, het klinkt heel verdrietig. Klopt het dat je verdrietig bent?'

Verontrustende signalen bij jeugdleden,
wat kun je doen?

Training

Welkom en doelstelling

- vroegtijdig onderkennen van verontrustende signalen bij jeugdleden
- weten te handelen volgens het Stappenplan omgaan met huiselijk geweld en kindermishandeling
- de grens kennen van eigen verantwoordelijkheid binnen Scouting

Programma

- welkom en kennismaken
- opwarmer: foto's beoordelen
- praktijk van het signaleren
- beeldmateriaal
- invloed omgeving
- handleiding omgaan met huiselijk geweld en kindermishandeling
- evaluatie

Foto's beoordelen

Definitie signaleren

Signaleren is bewust kijken (luisteren, intuïtief aanvoelen) naar wat opvalt aan anderen.

Meestal merk je dat er iets in het gedrag van het kind (de ouder) anders is dan anders.

Eén signaal is nog geen signaal

- signalen zijn vaak a-specifiek
- meer signalen geven samen een beeld
- tijd nodig om signalen te “verzamelen”
- subjectieve interpretatie speelt een rol

Zorgvuldig signaleren

Betekenis geven aan signalen

1. objectief waarnemen
2. factoren die je waarneming inkleuren:
 - vooroordelen
 - afgaan op de eerste indruk
 - groepsmening
 - Invullen, interpretatie
 - selectief waarnemen
 - verblind door emoties

aandachtspunten bij Signaleren

- A- specifiek
- Combinatie van signalen maakt compleet
- Tijd
- Subjectieve interpretatie

Ontwikkelingsfase Bevers (zie ook Kompas Bevers)

- Beweegelijk
- Motorische ontwikkeling niet altijd snel
- 4 belangrijke emoties: bang, boos, verdrietig, blij (emoties zijn puur en heftig)
- Erg bezig met hun lichaam
- Grenzeloze fantasie
- In samenspelen experimenteren ze met gedrag (macht, agressie, afhankelijkheid, etc)

Ontwikkelingsfase Welpen (zie ook Kompas Welpen)

- Actief en vol energie
- Fantasie en werkelijkheid
- Moeilijk leggen verband oorzaak en gevolg
- Jongens, meisjes verschil in sociale ontwikkeling
- Puberteit onwennig
- Emoties uiten soms moeilijk

Ontwikkelingsfase Scouts (zie ook Kompas Scouts)

- Slaapgebrek door hormoonhuishouding
- Zelfbeeld
- Seksuele ontwikkeling komt op gang
- Motivatie en inzet op laag pitje
- Vriendengroep
- Vaak prikkelbaar
- Reageren vaak anders dan je verwacht (doen dit uit zelfbescherming)

Ontwikkelingsfase Explorers (zie ook Kompas Explorers)

- Experimenteren
- Onafhankelijkheid
- Ouders zijn 'stom'
- Gedrag en gevolg niet kunnen overzien

Signaalkaart Scouting

Welpen 7-11

De welp...

- heeft structureel vieze kleding
- heeft honger (geen ontbijt gehad)
- eet ongezond, koopt of krijgt veel koek en snoep
- heeft een slechte persoonlijke hygiëne
- loopt op te kleine schoenen en/of sandalen in de winter
- heeft verkeerde en/of ontoereikende spullen mee op kamp (zoals vieze slaapzak, geen slaapmatje, kapotte fiets)
- heeft verwondingen en/of oude littekens
- heeft tijdens kampen last van bedplassen
- vertoont ineens heel ander gedrag (van stil naar druk of andersom)
- vertoont onverschillig of juist geladen gedrag, bijvoorbeeld met grof geweld vernielen van de natuur
- is heel afhankelijk (bijvoorbeeld veel aandacht vragen of steeds bij leiding in de buurt rondhangen)
- maakt weinig en/of vreemd contact met andere welpen en/of de leiding
- heeft angst voor lichamelijk contact, verbijtert het eigen lichaam
- pest andere welpen of sluit ze buiten
- vertoont agressief gedrag (kopieergedrag) naar andere welpen en/of leiding
- wordt snel onredelijk en/of boos
- zegt dingen waar je je zorgen over maakt (bijvoorbeeld: toe dan, je wilt me toch slaan?)
- praat negatief over zichzelf (ik kan toch niks, ik hoor er toch niet bij)
- gebruikt schuttingtaal

Cijfers en feiten

- 350.000 kinderen in NL per jaar, dat is 2 a 3 per schoolklas
- 1/3^e is fysiek geweld, de helft is fysieke en/of emotionele verwaarlozing
- Geen eenduidig profiel waar km/ hg voor komt
- Intergenerationele problematiek
- Signaleren is belangrijk
- Signalen A-specifiek
- Loyaliteit tegenover ouders

DvD Kindermishandeling

Marietje Kesselsproject

Invloed omgeving

Kindermishandeling en Huislijk Geweld

- Lichamelijke verwaarlozing
- Lichamelijke mishandeling
- Psychische of emotionele verwaarlozing
- Psychische of emotionele mishandeling
- Seksueel misbruik
- Getuige van huislijk geweld

Cijfers en feiten

- De landelijke cijfers
- Geen eenduidig profiel waar km/ hg voor komt
- Signaleren is belangrijk
- Intergenerationele problematiek
- Signalen A-specifiek
- Loyaliteit tegenover ouders

Balansmodel

Omgaan met signalen

Stappenplan

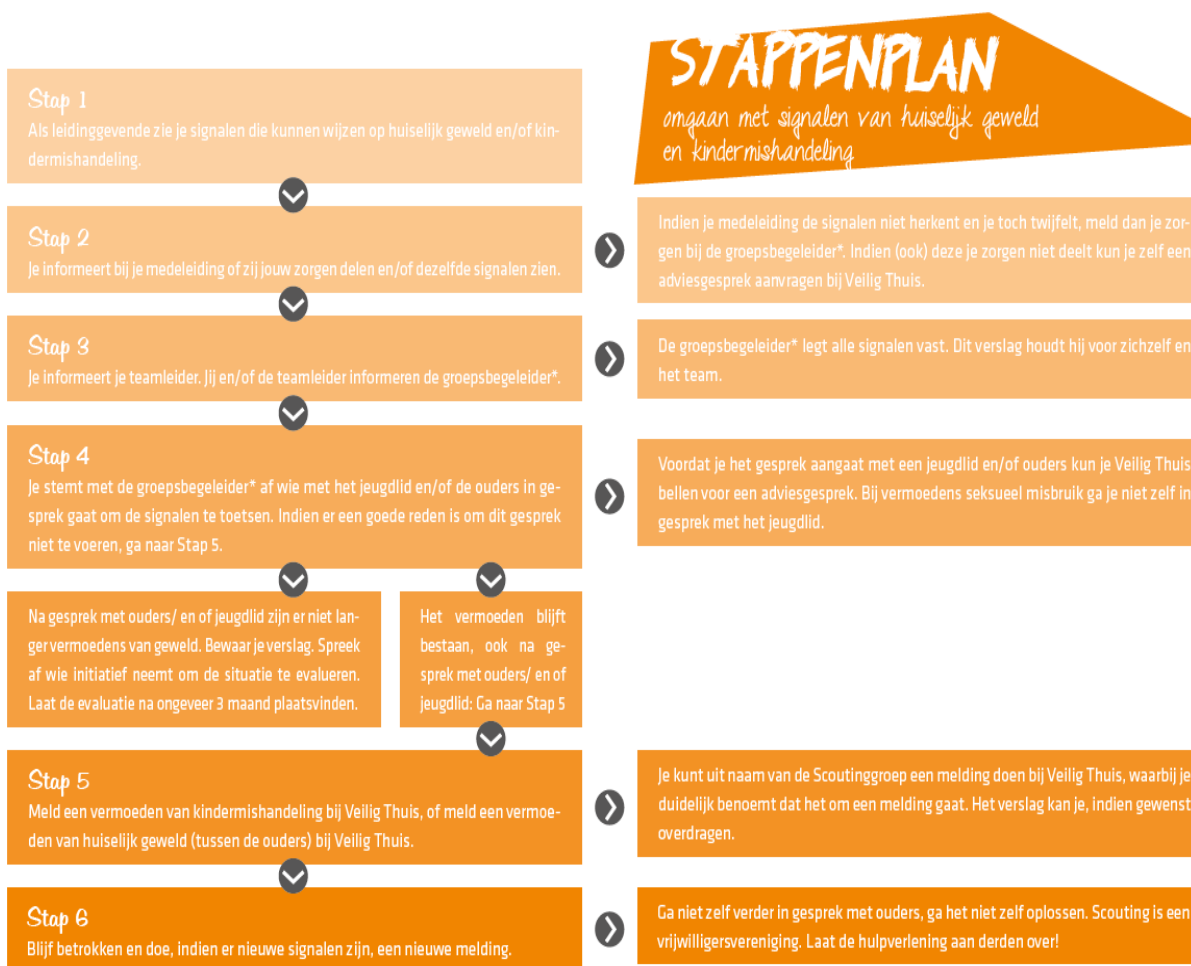

Afsluiting en evaluatie

Evaluatie

Bijlage 12 Stappenplan

* Of bij zijn afwezigheid de groepsvoorzitter of vertrouwenspersoon.

Ontwikkeld door: Scouting Overijssel en Kadara

SIGNAALKAART HUISELIJK GEWELD EN KINDERMISHANDELING VOOR SCOUTING

*Deze kaart is een hulpmiddel, geen checklist!
één signaal is (meestal) geen signaal, het kan ook
om iets anders gaan*

KIJK BEWUST!

Deze signaalkaart is onderdeel van de handleiding en het bijbehorende stappenplan "omgaan met signalen van huiselijk geweld en/of kindermishandeling."

Signalen van huiselijk geweld worden soms over het hoofd gezien. Deze, op de speltekken gerichte signaalkaart, ondersteunt leidinggevenden van scoutingverenigingen in het signaleren van huiselijk geweld en kindermishandeling.

De signalen die worden beschreven kunnen wijzen op huiselijk geweld of kindermishandeling, maar soms ook op andere problemen.

Meestal is de combinatie van verschillende signalen, die maakt dat bij de leidinggevende het vermoeden ontstaat dat er sprake kan zijn van huiselijk geweld of kindermishandeling. Maar het kan ook voorkomen dat bij een jeugdlid vermoedens zijn van deze problematiek op basis van signalen die niet in de kaart beschreven staan. Ook dan is het van belang de stappen van het stappenplan op te volgen.

BEVERS 5-7

De bever....

- heeft structureel vieze kleding en/of een onverzorgd uiterlijk
- loopt op te kleine schoenen en/of sandalen in de winter
- heeft honger (geen ontbijt gehad)
- heeft verwondingen en/of oude littekens
- heeft een terugval in broekpoepen en/of plassen
- vertoont ineens heel ander gedrag (van stil naar druk of andersom)
- vertoont ineens extreem afhankelijk gedrag (bijvoorbeeld veel aandacht vragen of steeds hand vasthouden)
- maakt weinig en/of vreemd contact
- vertoont onverschillig of juist geladen gedrag, bijvoorbeeld vernielen van dingen
- heeft angst voor lichamelijk contact
- speelt geweldsituaties na
- vertoont agressief gedrag naar andere kinderen
- wordt snel onredelijk en/of boos
- zegt dingen waar je je zorgen over maakt (bijvoorbeeld: moet ik al naar huis, nee toch?)
- gebruikt schuttingtaal
- praat over TV programma's, films of spelletjes die niet bij de leeftijd passen
- komt vaak te laat op de opkomst
- is vaak, zonder duidelijke reden, afwezig
- wil niet mee naar huis
- schrikt van zijn of haar ouders

De ouders...

- hebben geen passende verklaring voor bijv. kleding/gedrag/afwezigheid etc...
- maken geen contact met leiding
- "droppen" het kind, het kind komt alleen of wordt door een ouder broertje of zusje gebracht.

KIJK BEWUST!

WELPEN 7-11

De welp...

- heeft structureel vieze kleding
- heeft honger (geen ontbijt gehad)
- eet ongezond, koopt of krijgt veel koek en snoep
- heeft een slechte persoonlijke hygiëne
- loopt op te kleine schoenen en/of sandalen in de winter
- heeft verkeerde en/of ontoereikende spullen mee op kamp (zoals vieze slaapzak, geen slaapmatje, kapotte fiets)
- heeft verwondingen en/of oude littekens
- heeft tijdens kampen last van bedplassen
- vertoont ineens heel ander gedrag (van stil naar druk of andersom)
- vertoont onverschillig of juist geladen gedrag, bijvoorbeeld met grof geweld vernielen van de natuur
- is heel aanhankelijk (bijvoorbeeld veel aandacht vragen of steeds bij leiding in de buurt rondhangen)
- maakt weinig en/of vreemd contact met andere welpen en / of de leiding
- heeft angst voor lichamelijk contact, verbergt het eigen lichaam
- pest andere welpen of sluit ze buiten
- vertoont agressief gedrag (kopieergedrag) naar andere welpen en/of leiding
- wordt snel onredelijk en/of boos
- zegt dingen waar je je zorgen over maakt (bijvoorbeeld: toe dan, je wilt me toch slaan?)
- praat negatief over zichzelf (ik kan toch niks, ik hoor er toch niet bij)
- gebruikt schuttingtaal
- praat over TV programma's, films of spelletjes die niet bij de welpenleeftijd passen
- vertoont seksueel gedrag en doet uitspraken die niet bij de welpenleeftijd passen
- komt vaak te laat op de opkomst
- is vaak, zonder duidelijke reden, afwezig
- wil niet naar huis willen en/of blijft rondhangen na de opkomst
- reageert vreemd op de ouders

De ouders...

- zijn niet bereid tot contact met leiding (o.a. mailen / bellen)
- geven het kind verantwoordelijkheden die niet bij de leeftijd passen (zelf de tas moeten inpakken)
- houden het kind klein (overbeschermd/keurslijf)

KIJK BEWUST!

SCOUTS 11-15

De scout...

- eet ongezond
- heeft eetproblemen
- verzorgd zichzelf slecht (slechte persoonlijke hygiëne)
- neemt verkeerde en/of ontoereikende spullen mee op kamp (zoals kapotte rugzak, geen slaapmatje)
- heeft verwondingen en/of oude littekens
- geeft vage verklaringen voor verwondingen/verwaarlozing
- vertoont ineens heel ander gedrag
- is heel aanhankelijk (bijvoorbeeld veel aandacht vragen of steeds bij leiding in de buurt rondhangen)
- maakt weinig en/of vreemd contact met andere scouts en/of leiding
- heeft een overdreven angst voor lichamelijk contact, verbergt het eigen lichaam
- kan zich slecht concentreren
- praat negatief over zichzelf (ik kan toch niks, ik hoor er toch niet bij)
- praat negatief of juist heel gelaten over thuis
- pest andere scouts of sluit ze buiten
- is agressief richting zichzelf, andere scouts en/of leiding
- misdraagt zich (diefstal, brandstichting, vandalisme)
- vertoont seksueel gedrag en uitspraken die niet passen bij de scoutsleeftijd
- gebruikt alcohol en/of drugs
- is vaak, zonder duidelijke reden, afwezig
- blijft rondhangen na de opkomst

De ouders...

- zijn niet bereid tot contact met leiding (o.a. mailen / bellen)
- geven het kind verantwoordelijkheden die niet bij de leeftijd passen (veel geld mee voor boodschappen, altijd voor broertjes/zusjes moeten zorgen)
- houden het kind klein (overbeschermd/keurslijf)

KIJK BEWUST!

EXPLORERS 15-18

De explorer...

- heeft eetproblemen
- heeft verwondingen en/of oude littekens
- verzorgt zichzelf slecht (slechte persoonlijke hygiëne)
- heeft schulden
- geeft vage verklaringen voor verwondingen/verwaarlozing
- vertoont ineens heel ander gedrag
- stelt zich afhankelijk op (bij begeleiders in de buurt rondhangen)
- verbergt het eigen lichaam
- praat negatief over zichzelf (ik kan toch niks, ik hoor er toch niet bij)
- doet geheimzinnig en/of is gesloten over thuis
- zoekt conflicten op met andere explorers en begeleiders
- is agressief richting zichzelf (zelfverwonding), andere explorers en/of begeleiders
- ontwijkt gespreksonderwerpen over liefdesrelaties en seksualiteit
- misdraagt zich (diefstal, brandstichting, vandalisme)
- drinkt teveel en te vaak alcohol
- lijkt onder invloed van drugs (rode ogen, versuft of opgefokt)
- is vaak, zonder duidelijke reden, afwezig
- gaat snel naar huis, terwijl de rest nog blijft

De ouders...

- zijn niet bereid tot contact met begeleiders (o.a. mailen / bellen)

KIJK BEWUST!

COLOFON

De 'signaalkaart huiselijk geweld en kindermishandeling voor Scouting' is in 2012 ontwikkeld door:
Monika van Boheemen, Scouting Overijssel en
Yvonne Matser-van 't Oever, Kadera aanpak huiselijk geweld.

Scouting Overijssel
Leusveenweg 21
7556 VA Hengelo (OV)
Tel: 074-243 40 45
Site: www.scoutingoverijssel.nl

Kadera aanpak huiselijk geweld
Postbus 1058
8001 BB Zwolle
Tel: 038-422 24 95
Site: www.kadera.nl

Voor de ontwikkeling van deze signaalkaart is onder andere gebruikt gemaakt van de "signalenkaart huiselijk geweld"

Voor reacties, opmerkingen of aanvullingen houden de auteurs zich aanbevolen. Graag zien ze deze tegemoet via:
info@scoutingoverijssel.nl

Dit project is uitgevoerd in opdracht van de provincie Overijssel en werd mede gefinancierd door centrumgemeente Enschede.